



Våldsutsatta kvinnor och ideala brottsoffer

Om kvinnors brottsofferstatus i samband med våld i nära
relationer

Tove Lettevall

Innehållsförteckning

Förkortningar	1
1 Inledning	2
1.1 Bakgrund.....	2
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsningar.....	4
1.4 Metod och material	5
1.5 Teoretiska utgångspunkter.....	7
1.6 Begreppsförklaring	8
2 Föreställningar om offer för våld i nära relationer och ideala brottsoffer.....	9
2.1 Normaliseringsprocessen.....	9
2.2 Ideala egenskaper hos brottsoffret	10
2.3 Ideala egenskaper hos gärningspersonen.....	11
2.4 Hävdandet av offerstatus	12
3 Lagstiftning om mäns våld mot kvinnor i nära relationer	13
3.1 Kvinnliga brottsoffer uppmärksammas i lagtexten.....	13
3.2 Grov kvinnofridskränkning	14
3.2.1 Förändrad utformning.....	15
3.2.2 Fridskränkingsbrotten utvärderas	16
3.3 Föreställningar om brottsoffer	18
3.3.1 Föreställningar i förarbeten	18
3.3.2 Polisens föreställningar	20
3.3.3 Föreställningar i prejudicerande praxis	20
4 Offer för närståendevåld i domstolsprocessen	21
4.1 Det svaga offret och den stora, onda gärningspersonen	22
4.1.1 Gärningspersonens hävdande av nödvärn	23
4.1.2 Om gärningspersonen är polis	24
4.1.3 Om dagen fortsätter som vanligt	25
4.1.4 Föreställningar om utländska gärningspersoner	26
4.1.5 Förhållandet mellan offrets svaghet och gärningspersonens styrka	27
4.2 När det som ska vara en trygg punkt blir en brottsplats	28
4.3 Ideala brottsoffer och verklighetens brottsoffer.....	31

5	Analys	32
5.1	Konsekvenser av förarbetenas föreställningar.....	32
5.2	Ett idealt brottsoffer i praxis.....	34
5.3	Icke-ideala brottsoffer.....	34
5.3.1	Provocerande brottsoffer.....	34
5.3.2	Motsträviga brottsoffer.....	35
5.3.3	Passiva brottsoffer.....	36
5.4	Viktimologi och närståendevåld.....	36
6	Avslutande reflektioner	37
	Käll- och litteraturförteckning	39

Förkortningar

Brå	Brottsförebyggande rådet
HD	Högsta domstolen
ROKS	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

Den vanligaste typen av våld som kvinnor i Sverige utsätts för är i hemmet av en per som kvinnan har en nära relation med.¹ År 2014 publicerade Brottsförebyggande rådet (Brå) en rapport där de konstaterade att var fjärde kvinna någon gång i livet blivit utsatt för fysiskt eller psykiskt våld av någon de har eller har haft en nära relation med. Rapporten lyfte även fram att det inte är ovanligt att kvinnans utsatthet är återkommande.² Mäns våld mot kvinnor i nära relationer uppmärksammas numera i såväl lagstiftning som media, men offren stöter fortfarande på problem. Föreställningar om ideala offer liksom om kvinnors underordnande riskerar utesluta en stor grupp brottsoffer från offerkategorin.³ Bland annat finns föreställningar om att vissa kvinnor medvetet söker sig till våldsamma män och att de därför endast har sig själva att skylla.⁴

1.1 Bakgrund

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer, även kallat kvinnomisshandel, betraktades länge som ett privat problem och något som endast berörde de inom familjen. Det ansågs därför inte vara något som angick varken staten eller samhället. Parallellt med att kvinnorörelsen växte fram under 1970-talet flyttades fokus och kvinnomisshandel klassades som ett samhällsproblem vilket samhällets aktörer behövde samarbeta kring för att motverka.⁵

Sedan kvinnomisshandel definierades som ett samhällsproblem har uppmärksamheten ökat. År 1995 konstaterade en statligt tillsatt utredning att mäns våld mot kvinnor i nära relationer var ett stort problem med hänvisning till dess omfattning. Till följd därav lades ett förslag om att införa ett kvinnofridsbrott.⁶ Det anmärktes att ett betydande problem med våld i nära relationer var att få händelser polisanmäldes vilket resulterar i ett stort mörkertal.⁷

Till följd av den ökade medvetenheten om mäns våld mot kvinnor fick Brottsoffermyndigheten år 1998 i uppdrag att göra en undersökning av omfattningen av våldet. Resultatet blev rapporten

¹ Brå, Rapport 2014:8, s. 21.

² Brå, Rapport 2014:8, s. 7-8.

³ Burman, 2007, s. 379.

⁴ ROKS, 2007, s. 10.

⁵ Andersson och Lundberg, 2001, s. 63.

⁶ SOU 1995:60 Del A, s. 36 och 73.

⁷ SOU 1995:60 Del A, s. 74.

Slagen dam.⁸ Rapporten lyfte bland annat fram problem med hur brottsoffrets acceptans för våldet och vad offret bedömer som våld kontinuerligt flyttas mot att bli allt grövre allteftersom våldet fortgår, den så kallade normaliseringsprocessen.⁹ Rapporten satte även siffror på hur omfattande mäns våld mot kvinnor är; nästan varannan kvinna som svarade på enkäten hade någon gång efter sin 15-årsdag blivit utsatt för våld av en man, då inbegripet även våld utanför nära relationer.¹⁰

Ett offer för våld i nära relation stöter ofta på motstånd och misstro från allmänheten. Anledningen till detta kan vara att hon exempelvis inte har lämnat relationen. Att kvinnan provocerat fram våldet är inte heller ett helt ovanligt antagande vid våld i nära relationer.¹¹ Dessa förutfattade meningar om våldet underminerar brottsoffrets trovärdighet och förminskar våldet till något mindre allvarligt.

Skillnaden mellan vad som i lagens mening anses vara misshandel och vad som enligt gemene man anses vara misshandel skiljer sig ofta väsentligt. Många som hör ordet misshandel tänker nog på gatuvåld, två män som slår varandra med knutna nävar, våld som resulterar i blödande sår och kanske en bruten näsa.¹² Gatuvåld är helt i motsats till våld i nära relationer som ofta består i knuffar, örfilar och psykisk misshandel. Detta våld betecknas inte sällan som bråk, något som ytterligare bidrar till att det anses bagatellartat.¹³ Vidare råder det även en viss diskrepans mellan vad gärningspersonen anser är misshandel och vad brottsoffret klassificerar som misshandel.¹⁴

Offer för närståendevåld betar sig sällan som brottsoffer förväntas bete sig, det händer såväl att offret vill återkalla sin anmälan som att hon inte vill medverka i en kommande rättegång.¹⁵ Det är inte heller ovanligt att brottsoffret och gärningspersonen har gemensamma barn och att mannen fortsätter ha umgänge med barnen efter att relationen har avslutats. Det umgänget är inte sällan förenat med olika typer av hot från mannen, även om fysiskt våld inte är lika vanligt.¹⁶

⁸ Lundgren m.fl., 2001, s. 7.

⁹ Lundgren m.fl., 2001, s. 17.

¹⁰ Lundgren m.fl., 2001, s. 8.

¹¹ ROKS, 2007, s. 11-12.

¹² Se Larsson, 2004, s. 62.

¹³ SOU 1995:60 Del A, s. 207.

¹⁴ Hydén, 2012, s. 100-102.

¹⁵ SOU 1995:60 Del A, s. 97.

¹⁶ Lundgren m.fl., 2001, s. 34.

Lagstiftning har en normerande verkan och genom att kriminalisera vissa typer av beteenden avser lagstiftaren påverka samhällets attityder gentemot gärningarna. Lagstiftning har exempelvis bidragit till att uppmärksamma allvaret i våld i nära relationer. Det kan dock vara problematiskt om lagstiftaren har vissa föreställningar om vem som är brottsoffer respektive gärningsperson vid författandet av såväl förarbeten som lagtext.¹⁷ Föreställningar om offret och gärningspersonen vid våld i nära relationer ger konsekvenser för hur dessa bemöts samt hur deras berättelser värderas. Föreställningarna återfinns i såväl lagstiftning och rättstillämpning som i samhället i stort.¹⁸

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka vilka föreställningar som förekommer inom det svenska rättssystemet rörande kvinnliga brottsoffer och manliga gärningspersoner vid våld i nära relationer. Med utgångspunkt i teorin om det ideala brottsoffret undersöks hur dessa föreställningar påverkar brottsoffrets offerstatus. Som en del i det övergripande syftet kommer även de konsekvenser som föreställningarna får för underrätternas bedömning av våld i nära relationer att undersökas.

För att besvara syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Hur väl stämmer offer för våld i nära relationer in på teorin om det ideala brottsoffret?
- Vilka föreställningar om brottsoffret och gärningspersonen finns i förarbetena till grov kvinnofridskränkning?
- Hur kan föreställningarna i förarbetena påverka brottsoffrets offerstatus i domstolen?
- Vilka konsekvenser får föreställningarna för kvinnan som blir utsatt för våld av en man hon har en nära relation med?

1.3 Avgränsningar

Arbetet är avgränsat till att endast omfatta förhållanden i Sverige. Uppsatsens fokus är brottsoffret vid såväl undersökningen i förarbeten som analyser av rättsfall. Gärningspersonens egenskaper kommer endast att beröras i förhållande till hur de påverkar brottsofferstatusen. Uppsatsen är vidare avgränsad till våld i nära relationer där gärningspersonen är en man och

¹⁷ Granström, 2004, s. 13.

¹⁸ Granström, 2004, s. 10.

brottsoffret är en kvinna. Våld i homosexuella relationer och kvinnors våld mot män i heterosexuella relationer kommer inte att beröras.

1.4 Metod och material

För att besvara syftet har en rättsvetenskaplig metod används. Metoden innebär att regler och normer som utgör rättskällor studeras och analyseras.¹⁹ De traditionella rättskällorna består av lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin.²⁰ Rättskällorna har en inbördes hierarkisk ordning där lagtexten är den primära rättskällan följd av sekundärkällorna förarbeten och rättspraxis.²¹ I arbetet förekommer främst propositioner, Statens offentliga utredningar (SOU) och avgöranden från underrätterna. Eftersom föreställningar om brottsoffer och gärningspersoner inte framgår av lagtext har förarbeten varit särskilt viktiga för att besvara syftet. Förarbeten används som ett hjälpmedel vid lagtolkning och är av stor praktisk betydelse i svensk rättstillämpning.²² De propositioner som har använts är ett urval av propositionerna där en diskussion om kvinnomisshandel förekommer. Målet har varit att fånga upp och redogöra för de större lagändringar som skett på området sedan kvinnomisshandel ansågs vara ett samhällsproblem.

Analyserna i SOU är ofta utförligare än de i den efterföljande propositionen och även om förslagen inte genomförs i sin helhet kan betänkanden fortfarande användas som en bakgrund till problemen och användas för att belysa vilka avvägningar som gjorts under utredningen.²³ Användandet av SOU som en rättskälla har diskuterats och accepterats i doktrin och återfinns även i avgöranden från Högsta domstolen (HD).²⁴ SOU 1995:60 Kvinnofrid har används parallellt med propositionerna då den har ett explicit kvinnoperspektiv och en tydlig argumentation kring kvinnliga brottsoffer.²⁵

Teorin om det ideala brottsoffret (se vidare teoriavsnittet) har använts som en förklaringsmodell till de föreställningar som finns i förarbeten och domstolsavgöranden. Vid sidan av det ideala brottsoffret har en grupp brottsoffer benämnda icke-ideala brottsoffer även används. Undersökningen har gjorts med hjälp av exempel från såväl tidigare forskning som rättsfall.

¹⁹ Sandgren, 2006, s. 529-530.

²⁰ Lavin, 1989, s. 125. Se även Strömholm, 1996, s. 394; Lind 1996/97, s. 352.

²¹ Strömholm, 1996, s. 358 och 390. Jfr Peczenik, 1990, s. 47-48. För en diskussion kring hierarkin mellan förarbeten och rättspraxis, se Strömholm, 1996, s. 392-394.

²² Strömholm, 1996, s. 358.

²³ Bengtsson, 2011, s. 778-779.

²⁴ Bengtsson, 2011, s. 777.

²⁵ SOU 1995:60 Del A, s. 3.

Dessa exempel syftar till att vara just sådana och ger inte någon övergripande bild av hur det ser ut i samhället i stort.

Uppsatsens ansats är problem- och intresseorienterad, detta betyder att ett visst problem studeras och kritiskt granskas, till skillnad från den problemorienterade ansatsen där fokus istället ligger på en viss rättsregel.²⁶ Av denna anledning används inte rättsfall från HD för rättsfallsanalyserna utan istället opublicerad underrättspraxis. Målet med den problem- och intresseorienterade ansatsens är att undersöka hur det faktiskt är varpå rättsfallen då ska återspegla den faktiska rättstillämpningen och inte den prejudicerande.²⁷ Rättsfallen består av tre opublicerade hovrättsfall och de överklagade tingsrättsdomarna som föregick dem. Domarnas innehåll har analyserats och sedan används för att undersöka hur föreställningar om brottsoffer och gärningsperson bidrar till hur fall bedöms i underrätten.

Kriterierna för valet av rättsfall har varit att gärningspersonen varit tidigare ostraffad, att offret och gärningspersonen hade eller hade haft en kärleksrelation vid misshandelstillfället. Det ska även ha varit en misshandel där våldet varit ringa och påföljden motsvarat ungefär en månads fängelse. Relativt ringa misshandel har valts då det är den typen av våld som anses typisk för våld i nära relationer.²⁸ Rättsfall där gärningspersonerna har olika bakgrund har valts för att få en variation på egenskaperna hos parterna. För att understryka att rättsfallen endast tjänar som exempel på rättstillämpning och inte syftar till att motsvara hur tillämpningen ser ut i en viss domstol har rättsfall från olika hovrätter valts. För att få en aktuell bild av hur det kan se ut i domstolen och hur denna ser på brottsoffret och gärningspersonen har nyare rättsfall valt, där hovrättsdomen fallit inom de senaste tre åren, räknat från september 2016.

Viss skillnad kan ses vid rättsfallet där gärningspersonen var polis. Misshandeln skedde i fallet på en krog till skillnad från de andra rättsfallen där misshandeln skedde i hemmet. Rättsfallet rör förutom misshandel även ett ofredande mot samma brottsoffer men från ett tidigare tillfälle vilket inte har analyserats.

²⁶ Westberg, 1992, s. 424-425 och 436.

²⁷ Westberg, 1992, s. 437. Om användandet av opublicerad underrättspraxis, se Westberg, 1992, s. 437-439.

²⁸ Se SOU 1995:60 Del A, s. 307.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

Teorin om det ideala brottsoffret presenterades av den norska kriminologiprofessorn Nils Christie (1928-2015).²⁹ Han menade att vissa grupper av offer får en högre brottsofferstatus av samhället än andra. Som exempel på ett idealt brottsoffer gav han en gammal dam som, efter att ha tagit hand om sin sjuka syster, är på väg hem och blir överfallen av en okänd man mitt på ljusa dagen. Mannen stjälar hennes handväska för att köpa alkohol och droger.³⁰

Enligt teorin finns det sex egenskaper som det ideala brottsoffret behöver ha för att betraktas som idealt och därför uppnå hög brottsofferstatus. Exemplet uppfyller fem av de egenskaperna.

1. Offret är svagt. I det här fallet en gammal dam.
2. Offret gör något respektabelt. Hon har tagit hand om sin sjuka syster
3. Offret är på en plats som inte kan läggas henne till last för att vara på. Hon är på väg hem mitt på dagen.
4. Gärningspersonen var stor och ond. En man är ofta större än en kvinna och han stal handväskan för att köpa alkohol och droger.
5. Gärningspersonen var okänd för offret och saknade relation till denne.
6. Offret är starkt nog att kunna hävda sin offerstatus.³¹

Det sjätte kriteriet särskiljer sig från de andra genom att det handlar om hur brottsoffret beter sig efter att brottet har begåtts. På grund av sin speciella art går det inte att förutse om offret kommer uppfylla det. Att offret ska vara tillräckligt starkt för att kunna hävda sin offerstatus betyder att offret behöver berätta om händelsen och göra sin röst hörd. Samtidigt är det viktigt att offret inte äventyrar samhällets medkänsla genom att vara för stark.³²

Kriterierna har i detta arbete delats upp i tre kategorier; egenskaper hänförliga till brottsoffret (1-3), egenskaper hänförliga till brottsoffret i interaktion med gärningspersonen (4-5) och hävdandet av offerstatusen (6). Ett brottsoffer som brister i någon eller några av de egenskaper som är hänförliga till brottsoffret kan uppnå en högre brottsofferstatus genom att offret ställs i relation till gärningspersonen och hur väl han uppfyller kriterierna för en ideal sådan. Ideala brottsoffer skapas på så sätt genom ideala gärningspersoner, exempelvis skapar en stark

²⁹ På originalspråk *the ideal victim*. Vissa, däribland Åkerström och Sahlin (2001), menar att *idealiska brottsoffer* är en mer riktig översättning. Här används dock *ideala brottsoffer*, en översättning som är mer vedertagen.

³⁰ Christie, 1986, s. 18-19.

³¹ Christie, 1986, s. 18-19 och 21.

³² Christie, 1986, s. 21.

förövare ett svagt offer. Ett offer som inte är tillräckligt svagt kan på så sätt anses svag om gärningspersonen anses särskilt stark. Framstår gärningspersonen som ideal förstärks brottsoffrets egenskaper som ideal. Relationen dem emellan bidrar till att brottsoffret kan uppnå en högre offerstatus genom att ha blivit utsatt för brott av en ideal gärningsperson.³³

Ett verkligt brottsoffer anses sällan ha det ideala brottsoffrets samtliga egenskaper.³⁴ De flesta brottsoffer saknar bland annat den oskyldighet som ideala brottsoffer tillskrivs och får inte samma stöd och sympati som det ideala brottsoffret. Dessa brottsoffer benämns icke-ideala och brukar delas in i tre olika grupper; det provocerande offret, det motsträviga offret och det passiva offret.³⁵

Det provocerande offret anses medskyldigt till våldet genom att till exempel starta ett gräl. Genom att diskutera om brottsoffret kan anses ha provocerat fram våldet skuldbeläggs offret och gärningspersonens handlande blir därmed delvis rättfärdigat.³⁶ *Det motsträviga offret* ser sig inte som ett offer. Hon kan exempelvis vilja återkalla sin polisanmälan eller vägra att medverka i förundersökningen.³⁷ *Det passiva offret* gör inga försök att undfly våldet, hon provocerar inte heller fram det genom bråk. Av andra uppfattas hon ofta som att hon har gett upp. Passiviteten kan ibland vara en överlevnadsstrategi där offret är noga med såväl sina ord som handlingar. Exempelvis se till så vassa föremål inte ligger lättillgängliga samtidigt som gärningspersonen inte får tro att offret har gömt undan dem.³⁸

1.6 Begreppsförklaring

Våld i nära relationer (eller *närståendevåld*) är ett brett begrepp och endast en del av begreppet kommer att avses i den här uppsatsen. Begreppet *nära relation* kan användas vid såväl våld i kärleksrelationer som vid våld av en förälder gentemot ett barn.³⁹ Den här uppsatsen kommer endast att fokusera på våld i heterosexuella kärleksrelationer. Det kan även röra sig om såväl pågående som avslutade relationer.

³³ Christie, 1986, s. 25.

³⁴ Christie, 1986, s. 27.

³⁵ Lindgren, 2004, s. 33-35. Se även Granström, 2004, s. 11; Andersson och Lundberg, 2001, s. 83; Eliasson, 2000, s. 171.

³⁶ ROKS, 2007, s. 11; Om rättfärdigandet se dock Lindgren, 2004, s. 33.

³⁷ Lindgren, 2004, s. 35; Andersson och Lundberg, 2001, s. 83.

³⁸ Eliasson, 2000, s. 171-172.

³⁹ Brå, Rapport 2014:8, s. 18.

Med *våld* menas såväl fysiskt våld, som slag, örfilar, sparkar och liknande, som psykiskt våld, exempelvis hot, förolämpningar och verbala kränkningar. Denna definition av våld är till många delar i överensstämmelse med den definition som Brå har använt sig av vid kartläggningen av mäns våld mot kvinnor i nära relationer med skillnaden att fokus här inte kommer att ligga på sexualbrott.⁴⁰ Även den isolering som offret utsätts för omfattas i det följande av begreppet då isoleringen ofta är en stor del av våldet, en precisering som även andra tillämpat.⁴¹

Begreppet *brottsofferstatus* (eller *offerstatus*) står för den status som ett idealt brottsoffer får i enlighet med teorin om det ideala brottsoffret. Att offret har en hög brottsofferstatus innebär att brottsoffret uppfyller de egenskaper som det ideala brottsoffret tillskrivs. Följaktligen anses med att den som har låg offerstatus är någon som inte uppfyller de egenskaper som ett idealt brottsoffer tillskrivs.⁴² Begreppet kommer att användas som ett verktyg på hur väl olika brottsoffer stämmer in på teorin och även vad för omständigheter som kan påverka offerstatusen.

2 Föreställningar om offer för våld i nära relationer och ideala brottsoffer

Offer för våld i nära relationer som ideala brottsoffer problematiserades redan vid teorins tillkomst. Närståendevåld uppmärksammades allt mer och kvinnors rättigheter ökade. Detta ledde till att offer för våld i nära relationer fick möjlighet att hävda sin offerstatus och de hade börjat komma närmare att betraktas som ideala brottsoffer. Det påpekades att offer för våld i nära relationer troligtvis aldrig skulle komma att betraktas som ideala brottsoffer, men att det inte uteslöt att de till viss del kunde uppfylla kriterierna för ett idealt brottsoffer.⁴³

2.1 Normaliseringsprocessen

Normaliseringsprocessen är en förklaringsmodell för hur våldet blir det normala för både offret och gärningspersonen och används bland annat som en förklaring till varför offret som blir utsatt för närståendevåld inte lämnar gärningspersonen. Processen kännetecknas av att våldet trappas upp stegvis under en längre period tills det blir en del i vardagen för såväl brottsoffret

⁴⁰ Brå, Rapport 2014:8, s. 18-19.

⁴¹ Holmberg och Enander, 2013, s. 23.

⁴² Christie, 1986, s. 18-19.

⁴³ Christie, 1986, s. 20-21.

som gärningspersonen.⁴⁴ Våldet är en del i ett maktspel där offret (kvinnan) är underställd gärningspersonen (mannen).⁴⁵ Under normaliseringsprocessen isoleras ofta offret från släkt och vänner vilket ytterligare försvårar brytandet av förhållandet då det många gånger saknas en utomstående som påpekar att det som blivit det normala för offret faktiskt inte är det.⁴⁶

Normaliseringsprocessen är en viktig process att ha i åtanke vid såväl bemötandet av offren som vid rättstillämpningen. Offren har ofta varit utsatta för en långvarig psykisk nedbrytning och skiljer sig därför mycket från andra våldsbrottsoffer vars utsatthet är plötslig och under ett tillfälle.⁴⁷ Det finns dock vissa ideala egenskaper som även offer för våld i nära relationer kan ha vilka kan ge dem en ökad offerstatus.⁴⁸

2.2 Ideala egenskaper hos brottsoffret

Det finns en föreställning om att män är fysiskt starkare än kvinnor.⁴⁹ En kvinna som blir utsatt för våld av en man kan därför anses vara svag i förhållande till gärningspersonen. I takt med att kvinnor blir mer självständiga och jämställda med män blir dock den allmänna synen på kvinnan som svagare än mannen mindre tagen för given.⁵⁰

För att anses ideal behöver brottsoffret göra något respektabelt, exempelvis lämna mannen som brukar våld mot henne eller anmäla händelsen till polisen, något som inte alltid är riskfritt.⁵¹ Närståendevåld handlar enligt normaliseringsprocessen om kontroll från gärningspersonens sida. Gärningspersonen minskar succesivt brottsoffrets livsutrymme tills gärningspersonen är den enda som finns kvar. Varvandet av kärlek och våld gentemot brottsoffret byter ner henne och både våldet och hoten om våld blir till offrets vardag. Våldet ökar ofta stegvis och efter hand våldet trappas upp flyttas offrets gräns för vad som är acceptabelt i ett förhållande.⁵² Eftersom brottsoffret ofta isoleras finns en risk för att hon inte har något skyddsnät utanför förhållandet som kan hjälpa henne att inse vad hon blir utsatt för.⁵³ Om offret försöker göra sig

⁴⁴ Lundgren, 2004, s. 13.

⁴⁵ Lundgren, 2004, s. 18.

⁴⁶ Lundgren, 2004, s. 54.

⁴⁷ Lundgren, 2004, s. 61.

⁴⁸ Se Christie, 1986, s. 20-21.

⁴⁹ Prop. 1987/88:14, s. 6.

⁵⁰ Christie, 1986, s. 21.

⁵¹ ROKS, 2007, s. 12. Se även Lundmark, 2004, s. 202.

⁵² Prop. 1997:98:55, s. 75.

⁵³ SOU 1995:60 Del A, s. 102.

fri hotas den kontroll som gärningspersonen har över brottsoffret och det är inte ovanligt att gärningspersonen trappar upp våldet i ett försök att återfå kontrollen.⁵⁴

Ett annat kriterium för att uppnå hög brottsofferstatus är platsen som offret befinner sig på. Det ideala brottsoffret anses vara idealt då hon är helt oskyldig till våldet. Hon har gjort vad som förväntas av henne för att undvika att bli ett offer genom att bland annat befinna sig på en offentlig plats under dagtid.⁵⁵ Vid våld i nära relationer befinner sig offret ofta i sitt hem när brottet sker, en plats där offret ska kunna känna sig skyddad och trygg.⁵⁶ Platsen som offret befinner sig på kan med andra ord inte anses ligga henne till last. Mer komplicerat blir det däremot om platsen problematiseras till vilka som mer befinner sig på platsen. För att gärningspersonen ska kunna bruka våld mot offret i hennes hem krävs det att han på ett eller annat sätt har blivit inbjuden. Detta ligger offret till last, speciellt om gärningspersonen är en tidigare närstående person där förhållandet nu är avslutat, eller om gärningspersonen inte bor tillsammans med offret.

2.3 Ideala egenskaper hos gärningspersonen

Det ideala brottsoffret skapas genom en ideal gärningsperson.⁵⁷ För att gärningspersonen ska betraktas som ideal behöver han bland annat vara stor och ond. Gärningspersonen kan anses stor genom att det är en man som utövar våld mot en kvinna. Problem kan däremot uppkomma vid bedömningen om gärningspersonen kan betraktas som ond. När det handlar om den gamla damen som blir angripen av en okänd man som ska använda pengarna för att köpa droger är svårigheterna att måla upp gärningspersonen som ond få. Vid våld i nära relationer har brottsoffret däremot inlett en relation med mannen som sedermera blir gärningspersonen. Gärningspersonen varvar inte sällan våldet med betygelser om kärlek och ömhet gentemot brottsoffret, vilket komplicerar bedömningen av gärningspersonen som ond. Ofta uppfattas även gärningspersonen som både trevlig och charmig av utomstående, till skillnad från den generella föreställningen om kvinnomisshandlare.⁵⁸

Problematiskt för kvinnans offerstatus är också brottsoffrets och gärningspersonens relation till varandra. Enligt teorin om det ideala brottsoffret ska parterna vara okända och sakna relation

⁵⁴ ROKS, 2007, s. 12.

⁵⁵ Se Christie, 1986, s. 19.

⁵⁶ Prop. 1997/98:55, s. 79.

⁵⁷ Christie, 1986, s. 25.

⁵⁸ SOU 1995:60 Del A, s. 102.

till varandra.⁵⁹ Denna egenskap skiljer sig från vad som är fallet vid närståendevåld. Att brottsoffret och gärningspersonen känner varandra är en bidragande faktor till varför offer för våld i nära relationer sällan anmäler våldet.⁶⁰ Enligt teorin om det ideala brottsoffret är syftet med att gärningspersonen är okänd för offret att offret då inte kan anses medskyldig för att ha blivit utsatt. Ett brottsoffer som har en relation med sin gärningsperson har själv valt att vara med denne. Utomstående vet inte vad som pågår dem emellan och det kan argumenteras för att det finns omständigheter som, helt eller delvis, rättfärdigar våldet.⁶¹

Uppfattningen att det kan finnas omständigheter som delvis rättfärdigar våldet skuldbelägger offret och är inte ovanligt. Eftersom våldet ofta sker i hemmet där ingen annan har insyn och dessutom ofta betecknas som bråk stöter speciellt det provocerande offret på motstånd då våldet inte sällan målas upp som en del av relationen.⁶²

2.4 Hävdandet av offerstatus

För att kunna hävda sin offerstatus måste brottsoffret prata om händelsen, förklara vad som har hänt, göra sig hörd. Paradoxen vid hävdandet av offerstatusen är dock att samtidigt som offret måste ha en viss styrka för att kunna hävda sin offerstatus, får hon inte vara för stark, det skulle inkräkta på hennes trovärdighet och försvåra hennes möjligheter att vinna allmänhetens medkänsla.⁶³ Ett offer som pratar om våldshändelsen utan svårigheter betar sig inte enligt föreställningarna om hur ett brottsoffer ska bete sig och riskerar då att förlora en del av sin trovärdighet. En kvinna som blivit utsatt för våld i en nära relation förutsätts vara tyst och osäker, hon förväntas på sätt och vis vara kvar i den underordnade roll hon haft i förhållande till gärningspersonen.⁶⁴

För att en person ska beaktas som ett brottsoffer krävs att samhället ser henne som ett sådant. Offerstatusen kan ses som en social konstruktion som mäts i hur väl offret får medlidande från omvärlden.⁶⁵ Detta medlidande är beroende av hur väl offret stämmer överens med föreställningarna om hur brottsoffer bör vara.⁶⁶ Genom att kvinnan är tyst och undergiven

⁵⁹ Christie, 1986, s. 19.

⁶⁰ SOU 1995:60 Del A, s. 74; Brå, Rapport 2014:8, s. 76.

⁶¹ Christie, 1986, s. 20.

⁶² Se Larsson, 2004, s. 62.

⁶³ Christie, 1986, s. 21.

⁶⁴ Se Burman 2007, s. 379.

⁶⁵ Winter, 2002, s. 179.

⁶⁶ Granström och Mannelqvist, 2007/08, s. 42.

bidrar hon till att hon ses som svag. Är hon tillräckligt undergiven kan det användas som en förklaring till varför hon inte gjort motstånd och lämnat relationen.⁶⁷ Ett brottsoffer som berättar om händelsen utan att det framstår som påfrestande för henne får inget medlidande då hon frångår föreställningen om hur ett brottsoffer bör bete sig.⁶⁸

Brottsoffret kan även få sin offerstatus sänkt om hon anses medskyldig till våldet. Denna medskyldighet kan vara allt från att det ofta har gräplats i relationen till att offret har gjort fysiskt motstånd genom att exempelvis slå tillbaka. Alla handlingar som på ett eller annat sätt kan användas för att legitimera gärningspersonens handlande sänker kvinnans offerstatus, vilken vilar på att hon betraktas som oskyldig.⁶⁹

3 Lagstiftning om mäns våld mot kvinnor i nära relationer

Begreppet kvinnomisshandel har förekommit i förarbeten sedan 1980-talet men har naturligtvis varit ett samhällsproblem under en längre tid än så.⁷⁰ Under slutet av 1980-talet föreslogs att en upprepad misshandel som i sig inte var grov, skulle kunna bedömas som grov om gärningspersonen var närstående med offret. Detta med hänvisning till den integritetskränkning som en upprepad misshandel orsakar. Kvinnomisshandel lyftes särskilt upp som ett exempel på när misshandel av normalgraden kan bedömas som grov. Skälen för detta angavs vara att kvinnan generellt är ”en fysiskt svagare person” och våldet ofta är förenat med hot.⁷¹

3.1 Kvinnliga brottsoffer uppmärksammas i lagtexten

År 1993 tillsattes en kommission med syfte att granska frågor rörande våld mot kvinnor samt lägga fram förslag för hur det kunde motverkas.⁷² Kommissionen skulle angripa problemet på ett nytt sätt genom att tillämpa ett kontinuerligt kvinnoperspektiv. Kvinnoperspektivet syftade till att ha kvinnors verklighet och erfarenheter som utgångspunkt och analysera våldets effekter utifrån kvinnors upplevelser. Samtliga föreslagna åtgärder skulle även analyseras utifrån hur dessa kunde vara till nytta för våldsutsatta kvinnor.⁷³

⁶⁷ Burman, 2007, s. 379.

⁶⁸ Se Christie, 1986, s. 21.

⁶⁹ Burman, 2007, s. 380-381.

⁷⁰ Prop. 1981/82:43, s. 5-6; Andersson och Lundberg, 2001, s. 63.

⁷¹ Prop. 1987/88:14, s. 6.

⁷² SOU 1995:60 Del A, s. 3.

⁷³ SOU 1995:60 Del A, s. 52.

Kommissionen, som fick namnet Kvinnovåldskommissionen, uppmärksammade bland annat att trots omständigheten att kvinnor ofta var offer för såväl vålds- som fridsbrott, präglades språket i lagtexten av en föreställning om att såväl brottsoffer som gärningspersoner alltid var män och brottsoffret skrevs som en han/honom. Till följd av detta lades ett förslag om att ett hon/henne skulle läggas till tillsammans med han/honom med motiveringen att lagtexten borde spegla verkligheten.⁷⁴ Förslaget genomfördes och brottsoffret ändrades till att vara ”honom eller henne” vid bland annat misshandel.

Kvinnovåldskommissionen lade även fram ett förslag för att ett nytt kvinnofridsbrott skulle införas i 4a § 4 kap. brottsbalken. Förslaget genomfördes med vissa modifikationer och trädde i kraft den 1 juli 1998.⁷⁵

3.2 Grov kvinnofridskränkning

Det nya brottets syfte var att ta sikte på situationer där män upprepade gånger kränker en närstående kvinnas integritet genom fysiskt och psykiskt våld.⁷⁶ Brottet rekommenderades intas i en ny paragraf där första stycket föreslogs reglera kvinnofridsbrott, när en man kränker en kvinna han är närstående med. Andra stycket föreslogs vara ett generellare fridsbrott som skulle innefatta när en man kränker en annan man eller när en kvinna kränker en kvinna eller man.⁷⁷ Anledningen till att kvinnofridsbrottet föreslogs föregå fridsbrottet var att i majoriteten av de tillfällen där paragrafen skulle komma att tillämpas antogs vara i fall där en man kränkt en kvinna. Följden på brotten var menad att ytterligare tydliggöra den omständigheten.⁷⁸

I propositionen som följde slutbetänkandet valde regeringen att skriva in det mer generella fridsbrottet i första stycket med hänvisning till vikten av brottsbalkens könsneutrala utformning. Regeringen menade att även om det ”i de allra flesta fall kan antas vara män som kränker kvinnor” var det inte ett argument starkt nog för att avvika från brottsbalkens könsneutrala lydelse.⁷⁹ Syftet med det nya brottet var att fånga upp sådana kränkningar där det annars var svårt att döma för vart och ett av brotten då brottsoffer ofta har svårt att precisera tid och plats för respektive gärning när det rör sig om upprepade brottsligheter under en längre tid.⁸⁰

⁷⁴ SOU 1995:60 Del A, s. 289.

⁷⁵ Lagen (1998:393) om ändring i brottsbalken.

⁷⁶ SOU 1995:60 Del A, s. 304-305.

⁷⁷ SOU 1995:60 Del A, s. 36.

⁷⁸ SOU 1995:60 Del A, s. 305.

⁷⁹ Prop. 1997/98:55, s. 83.

⁸⁰ Prop. 1997/98:55, s. 134.

Rubriceringen ändrades till grov fridskränkning. Förändringen motiverades med att det skulle framgå redan av brottsrubriceringen att det rörde sig om ett allvarligt brott. Brottet grov kvinnofridskränkning lades till i andra stycket för att markera att mäns våld mot kvinnor i nära relationer utgör en särskild typ av kränkning. Det framhölls även att brottet kunde tjäna till att underlätta kartläggningen av brott där en man upprepade gånger kränker en kvinna han är närstående med.⁸¹

När det första målet nådde HD hade åklagaren yrkat att domstolen skulle bedöma fyra fall av misshandel som grov kvinnofridskränkning, där det ena misshandelstillfället inträffat före ikraftträdandet av paragrafen.⁸² HD förde i målet ingen diskussion kring om våldet varit en del i en upprepade kränkning av offrets integritet utan påpekade istället att så som bestämmelsen var formulerad krävde den att även ytterligare kränkningar än de för vilka åtal väckts föreläggat. Kränkningarna behövde utgöra andra straffbara gärningar, det ansåg inte vara ett hinder om gärningspersonen redan hade straffats för dessa genom exempelvis lagakraftvunnen dom. De ytterligare kränkningarna skulle belysa den upprepade kränkning som brottsoffret hade utstått utan att gärningspersonen skulle dömas för brotten igen.⁸³ Gärningspersonen var tidigare dömd för misshandel av samma kvinna men då de gärningarna hade begåtts före ikraftträdandet av fridskränkningens brott dömd HD för misshandel istället. Att propositionen explicit sa att det inte skulle krävas ytterligare kränkningar för att dömas för grov kvinnofridskränkning ändrade inte domstolens tolkning av lagrummet.⁸⁴

3.2.1 Förändrad utformning

Som en reaktion på domen kom år 1999 en proposition med förslag till ny lydelse för grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Syftet med lagändringen var att få ordalydelsen i överensstämmelse med argumenten i propositionen; att de händelser som åtal väcks för ska vara tillräckliga för att döma för något av fridskränkningens brott.⁸⁵ Den tolkning som HD gjort hade konsekvenserna att det behövde finnas ytterligare kränkningar utöver de för vilka åtal väcks, oavsett hur många kränkningar som åtal väcktes för. Det framhölls att den

⁸¹ Prop. 1997/98:55, s. 83.

⁸² NJA 1999 s. 102, s. 102.

⁸³ NJA 1999 s. 102, s. 108-109.

⁸⁴ NJA 1999 s. 102, s. 108-109.

⁸⁵ Prop. 1998/99:145, s. 1.

omständigheten inte var förenlig med syftet med införandet av brottet och därför behövde modifieras.⁸⁶

Det anfördes att införandet av fridskränkingsbrotten varit en viktig del av kvinnofridsreformen och att det av den anledningen var av ytterligare vikt att lagtextens utformning var förenlig med motiven.⁸⁷ Vidare påpekades att fridskränkingsbrotten lett till en ökad uppmärksamhet kring våld i nära relationer och brottsoffrens utsatta ställning.⁸⁸ Lagrådet yttrade sig gällande förslaget och framhöll att det borde förtydligas att det rör sig om en systematisk kränkning och att gärningarna skulle kunna ses som såväl enskilda handlingar som en del av en systematisk kränkning.⁸⁹ Propositionen lyfte inga reflektioner kring hur ändringen skulle påverka brottsoffret utan hänvisade istället till uttalandena som gjordes i de ursprungliga förarbetena till lagrummet. Skälen till detta var att ändringen endast syftade till att få lagtexten i linje med de ursprungliga motiven.⁹⁰

3.2.2 Fridskränkingsbrotten utvärderas

År 2010 tillsattes en utredning för att granska tolkningen av brotten i praxis samt undersöka om målen med fridskränkingsbrotten hade uppnåtts.⁹¹ I propositionen som följde konstaterades att den lagtekniska utformningen skulle förbli oförändrad då utredningen visat att målen med fridskränkingsbrotten i huvudsak hade uppnåtts. Det förtydligades att även lindrigare brott skulle kunna kvalificeras som ett fridskränkingsbrott om handlingarna varit ”ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla”⁹². Det framhölls dock att det ännu inte kommit ett fall till HD där den nedre gränsen för vad som kan anses vara ett fridskränkingsbrott slagits fast och att den lagtekniska lydelsen inte borde ändras innan det blivit prövat.⁹³

Frågan om en särskild preskriptionstid skulle införas för fridskränkingsbrotten lyftes. Skäl som talade för detta var bland annat att brott som var av mer ringa karaktär ibland preskriberades innan åklagaren hunnit väcka åtal. Regeringen framhöll dock att anledningen till att brotten preskriberades var att brottsoffren inte anmälde brottet i tid, bland annat av rädsla

⁸⁶ Prop. 1998/99:145, s. 9.

⁸⁷ Prop. 1998/99:145, s. 9.

⁸⁸ Prop. 1998/99:145, s. 11.

⁸⁹ Prop. 1998/99:145, s. 15.

⁹⁰ Prop. 1998/99:145, s. 6.

⁹¹ Prop. 2012/13:108, s. 5.

⁹² Prop. 2012/13:108, s. 10.

⁹³ Prop. 2012/13:108, s. 10.

för att bli straffade av gärningspersonen som inte sällan sammanbor med brottsoffret. Efter ett uttalande från Åklagarmyndigheten enligt vilken skillnaden med en ändrad preskriptionstid mest troligt skulle bli marginell valdes istället en satsning på samhällets aktörer för att dessa tidigare skulle kunna upptäcka våld i nära relationer.⁹⁴

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) yttrade sig och föreslog, i linje med vad Kvinno våldskommissionen föreslagit nästan 20 år tidigare, att grov kvinnofridskränkning skulle flyttas till paragrafens första stycke för att ytterligare belysa att det oftast är män som utsätter närstående kvinnor för våld. Regeringen höll dock fast vid den tidigare linjen; att lagens könsneutrala utformning väger tyngre.⁹⁵

Det framhölls att även om den lagtekniska utformningen inte skulle ändras borde bestämmelsen utvidgas till att omfatta fler brottstyper. Detta med syfte att stärka det straffrättsliga skyddet för offer för närståendevåld.⁹⁶ Ändringen resulterade i att såväl skadegörelsebrotten i 12 kap. brottsbalken som överträdelse av kontaktförbud numera kan utgöra fridskränkingsbrott.⁹⁷

Inkluderandet av överträdelse av kontaktförbud hade diskuterats såväl vid införandet av fridskränkingsbrotten som i en rapport av Brå flera år tidigare. Brå menade att våld i nära relationer behövde ses som en helhet och inte som flera isolerade händelser. De bemötte den tidigare kritiken mot inkluderandet med att även om brottet inte är ett brott mot person blir den person som förbudet syftar att skydda påverkad av överträdelsen. Offret uppfattar den inte sällan som en kränkning av sin person.⁹⁸ Valet att inkludera överträdelse av kontaktförbud vid utvärderingen av fridskränkingsbrotten motiverades bland annat med de argument som Brå hade använt. Det tillades även att syftet med brottet trots allt är att skydda en viss person samt att i de domar som utredningen gått igenom vid utvärderingen det i ett flertal mål dömts för överträdelse av kontaktförbud vid sidan av den grova frids- eller kvinnofridskränkningen.⁹⁹

Att skadegörelsebrott borde kunna utgöra grov frids- och kvinnofridskränkning motiverades även det med att det ofta döms jämte ett av fridskränkingsbrotten. Vidare underströks att en

⁹⁴ Prop. 2012/13:108, s.11-12.

⁹⁵ Prop. 2012/13:108, s. 12.

⁹⁶ Prop. 2012/13:108, s. 13.

⁹⁷ Lagen (2013:367) om ändring i brottsbalken.

⁹⁸ Prop. 1997/98:55, s. 80; Brå, Rapport 2003:2, s. 9-10.

⁹⁹ Prop. 2012/13:108, s. 13.

upprepad förstörelse av en närståendes egendom kan anses kränka offrets integritet, särskilt om det exempelvis är egendom med högt affektionsvärde som förstörs. Genom att inkludera skadegörelsebrott kan numera även våld mot offrets husdjur utgöra ett fridskränkingsbrott.¹⁰⁰

3.3 Föreställningar om brottsoffer

Ordalydelsen till fridskränkingsbrotten har genomgått ett fåtal mindre förändringar sedan bestämmelsens uppkomst. Ändringarna har gjorts med motiveringen att lydelsen ska stå i linje med motiven till bestämmelsen såväl som att den ska motsvara de kränkningar som offer för våld i nära relationer faktiskt utsätts för.¹⁰¹

3.3.1 Föreställningar i förarbeten

Enligt Kvinnovaldscommissionen är en traditionell förklaringsmodell till mäns våld mot kvinnor i nära relationer att gärningspersonen såväl som brottsoffret har växt upp i en våldsbrukande familj och våldet anses delvis vara ett resultat av ett socialt arv. Denna förklaringsmodell, som utgår från ett individperspektiv, menar att mäns våld kan förklaras med att de bland annat har låg självkänsla och känner sig osäkra i sin mansroll. Kvinnor som blir offer för mäns våld förklaras exempelvis med att de har ett dåligt självförtroende.¹⁰² Detta trots att forskning upprepade gånger har funnit att våldet inte kan förklaras på individnivå utan istället hänför sig till föreställningen om mannens överordning och kvinnans underordning.¹⁰³

Utgångspunkten för Kvinnovaldscommissionens utredning var föreställningen om kvinnans underordning.¹⁰⁴ I den följande propositionen påpekades att föreställningen resulterade i att mäns våld mot kvinnor i nära relationer skiljer sig från annat våld.¹⁰⁵ Föreställningen om kvinnans underordning är närvarande ett flertal gånger vid övervägandena för införandet av grov kvinnofridskränkning. Bland annat påpekas att brottet rör upprepade kränkningar där målet är att bryta ner offret och kränka hennes självkänsla. Syftet med de upprepade kränkningarna anses vara att gärningspersonen vill ha kontroll över offret.¹⁰⁶ Föreställningen

¹⁰⁰ Prop. 2012/13:108, s. 14.

¹⁰¹ Prop. 2012/13:108, s. 13; Prop. 1998/99:145, s. 9.

¹⁰² SOU 1995:60 Del A, s. 100.

¹⁰³ Prop. 1997/98:55, s. 75. Se även ROKS, 2007, s. 7.

¹⁰⁴ SOU 1995:60 Del A, s. 51.

¹⁰⁵ Prop. 1997/98:55, s. 21.

¹⁰⁶ Prop. 1997/98:55, s. 81.

om kvinnors underordning var även ett av skälen till att Kvinno våldskommissionen satte kvinnofridsbrottet före det generella fridsbrottet i sitt betänkande.¹⁰⁷

Att våldet ofta har pågått under en längre tid innan det kommer till polisens kännedom är en av de anledningar som mest frekvent lyfts fram i betänkandet som skäl för införandet av ett kvinnofridsbrott. Det framhålls att brottsoffrets självkänsla och psykiska hälsa ofta är på kritiska nivåer när våldet väl kommer till polisens kännedom. Den misshandlade kvinnan framställs som helt underkastad mannen och so att hon lever under ett ständigt hot. Då kvinnan lever under ett ständigt hot framstår våldet som en process istället för ett antal isolerade händelser. Detta leder enligt kommissionen till att kvinnan sällan kan precisera de tillfällen som hon blivit utsatt för våld på.¹⁰⁸ Föreställningen om den nedbrutna kvinnan är central och det argumenteras för att införandet av ett kvinnofridsbrott skulle gagna brottsoffret då hon inte skulle behöva precisera när och var våldet har skett utan endast hur.¹⁰⁹ Synen på våldet som en process har sina likheter med normaliseringsprocessen som även den poängterar att kvinnan kan få svårigheter att precisera våldet då det har blivit en del av hennes liv, i vissa fall även ett uttryck för kärlek.¹¹⁰

En särskilt utsatt grupp brottsoffer är enligt Kvinno våldskommissionen kvinnor med invandrarbakgrund. Deras ökade utsatthet ansågs grunda sig i att de ofta saknar ett socialt skyddsnät och att det sociala skyddsnät de faktiskt har, familjen, kan komma att ta avstånd från kvinnan om hon bryter med mannen. Kommissionen framhöll även att de möjligheter som svenska kvinnor har att lämna en våldsamt relation eller ansöka om skilsmässa inte alltid är en möjlighet för invandrarkvinnor då deras religion kan hindra det.¹¹¹ Det framstår i förarbetena som att det inte är alla kvinnor med invandrarbakgrund som anses särskilt utsatta utan en specifik grupp av invandrarkvinnor, nämligen de som har sin bakgrund utanför Europa. Kvinnorna beskrivs i förarbetena som svaga personer utan en egen vilja där valet närmast står mellan att antingen stanna hos mannen som misshandlar henne eller bli utvisad.¹¹²

¹⁰⁷ Prop. 1997/98:55, s. 83.

¹⁰⁸ SOU 1995:60 Del A, s. 301.

¹⁰⁹ SOU 1995:60 Del A, s. 304.

¹¹⁰ Se Lundgren, 2004, s. 17-18.

¹¹¹ SOU 1995:60 Del A, s. 349.

¹¹² SOU 1995:60 Del A, s. 350.

3.3.2 Polisens föreställningar

Ur förarbetena till fridskränkingsbrotten framgår att även polisen har vissa föreställningar om hur offer för våld i nära relationer ska bete sig. Polisens föreställning går delvis ihop med den om kvinnan som ett handlingslöst offer. Brottsoffrets beroende av gärningspersonen resulterar i att hon i polisens ögon betraktas som mer offerlik. Det är brottsoffrets hjälplöshet tillsammans med oskyldigheten som ger henne en högre brottsofferstatus.¹¹³ Föreställningen om offret kan sägas vara en blandning av det ideala och det passiva brottsoffret. För att offret ska anses vara ett idealt offer och inte passivt krävs det dock att hon inte varit allt för inaktiv, hon måste exempelvis fortfarande ha gjort något för att försvara sig.¹¹⁴ Behovet av att ha gjort någon sorts motstånd är däremot inget som polisen ställer krav på för att offret ska få en hög offerstatus.¹¹⁵ Undersökningen visade vidare att även polisen anser att invandrarkvinnor är särskilt utsatta och skyddsvärda. Skälen för detta angavs vara deras bristande kunskap om det svenska samhället tillsammans med ett begränsat socialt skyddsnät och att uppehållstillståndet i vissa fall är beroende av att offret har en relation med gärningspersonen.¹¹⁶

Den andra typen av brottsoffer polisen beskrev var motsträviga offer vilka ansågs vara närmast olämpliga som målsäganden. Av undersökningen av polisens föreställningar framkom att det lades mindre engagemang på utredningen om offret var motsträvigt.¹¹⁷ Brott mot motsträviga offer är visserligen svårare att utreda men det är samtidigt viktigt att inte skapa stereotyper över hur brottsoffer beter sig då det ger konsekvenser för såväl bemötandet av brottsoffret som dess offerstatus.¹¹⁸

3.3.3 Föreställningar i prejudicerande praxis

Föreställningar om offer för närståendevåld förekommer även i prejudicerande praxis. I det första avgörandet från HD där det dömdes för grov kvinnofridskränkning beskrevs offret som en typisk misshandlad kvinna. Hon beskrevs som beroende av gärningspersonen då hon var nyinflyttad till Sverige och saknade språkkunskaper. Offret hade successivt blivit isolerad från omgivningen, hon hade inte fått prata i telefon och saknade en egen nyckel till ytterdörren.¹¹⁹ Gärningspersonen framställdes i sin tur som en typisk kvinnomisshandlare. I början av deras

¹¹³ SOU 1995:60 Del B, s. 155.

¹¹⁴ Lindgren, 2004, s. 34.

¹¹⁵ SOU 1995:60 Del B, s. 132.

¹¹⁶ SOU 1995:60 Del B, s. 132-133.

¹¹⁷ SOU 1995:60 Del B, s. 127-128.

¹¹⁸ SOU 1995:60 Del B, s. 148; Lindgren 2004, s. 35.

¹¹⁹ NJA 2003 s. 144, s. 153-154.

förhållande hade han uppvaktat offret för att sedan succesivt krympa hennes livsutrymme och sänka hennes självförtroende.¹²⁰ HD tog i sin bedömning hänsyn till omständigheterna i sin helhet och uttryckte explicit betydelsen av att brottsoffret saknade såväl språkkunskaper som ett socialt nätverk samt att gärningspersonen aktivt handlat för att det skulle förbi så.¹²¹

Föreställningen om hur såväl en misshandlad kvinna som gärningspersonen ska bete sig är den samma i rättsfallet som i förarbetena. Brottsoffret förväntas vara underordnad, isolerad och sakna ett socialt nätverk.¹²² Att offret kommer från ett annat land och saknar språkkunskaper för att kunna berätta om våldet gör henne även till ett svagare och mer utsatt offer.¹²³

4 Offer för närståendevåld i domstolsprocessen

Brottsoffret beskrev i det prejudicerande HD-fallet ovan som en typiskt misshandlad kvinna. Hon liknar såväl det ideala brottsoffret som det brottsoffret som förarbetena har föreställningar om. Många faktorer spelar dock in vid bedömningen av brottsofferstatusen. För att konkretisera hur olika egenskaper kan påverka ett brottsoffrets offerstatus ska i det följande tre rättsfall analyseras.

Rättsfallen benämns i det följande för rättsfall A, rättsfall B och rättsfall C. Rättsfall A handlar om en syrisk kvinna som har blivit omkullkastad på golvet av sin man, som även han är syrisk medborgare. Mannen hävdade att han begått gärningen i nödvärn. Kvinnan har tre barn varav gärningspersonen är far till det yngsta.¹²⁴ I rättsfall B är såväl brottsoffret som gärningspersonen svenska medborgare och delar efternamn. Brottsoffret har två vuxna barn, om gärningspersonen är fadern framgår inte. Våldet bestod av att gärningspersonen knuffat ner offret i en fåtölj och tryckt till hennes huvud. Efter misshandeln fick hon skjuts in till stan av gärningspersonen och spenderade sedan natten hos sin vuxna son.¹²⁵ Gärningspersonen i rättsfall C är polis och brottsoffret har nyligen brutit upp med honom till följd av att han varit otrogen, dock träffas de fortfarande sporadiskt. Misshandeln skedde på en krog och bestod bland annat i att brottsoffret blev inknuffad i en bardisk.¹²⁶

¹²⁰ NJA 2003 s. 144, s. 153-154.

¹²¹ NJA 2003 s. 144, s. 157.

¹²² Prop. 1997/98:55, s. 75.

¹²³ SOU 1995:60 Del A, s. 349.

¹²⁴ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14; Umeå tingsrätt, mål B 2301-14.

¹²⁵ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹²⁶ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

4.1 *Det svaga offret och den stora, onda gärningspersonen*

Tingsrätten argumenterade i samtliga analyserade rättsfall för att den omständighet att brottet skett mot en närstående, eller tidigare närstående, var en försvårande sådan. Brottsoffrets och gärningspersonens relation till varandra angavs som ett av flera skäl till att våldet ska bedömas som misshandel av normalgraden trots att våldet varit ringa.¹²⁷ Det har i förarbeten lyfts fram att det enligt praxis anses vara en försvårande omständighet att våldet utövats mot en närstående. Detta då offer som är närstående till gärningspersonen är mer utsatta.¹²⁸

En kvinna som utsätts för våld i en nära relation antas vara den svagare parten i förhållandet, något som även återspeglas i domskäl.¹²⁹ Bland annat resonerade hovrätten i rättsfall A för att gärningspersonen, istället för att knuffa bort kvinnan, hade kunnat "flytta henne" från den blockerade dörröppningen eller "i övrigt endast gå därifrån".¹³⁰ Gärningspersonen hade hävdade att han utfört våldet i nödvärn då kvinnan hade skrikit åt honom, blockerat dörröppningen samt följt efter honom när han försökt gå därifrån. Det går i hovrättens bedömning att utläsa en viss presumtion om att kvinnan är liten och svag, varpå mannen utan större svårigheter borde kunnat gå därifrån eller flytta på henne istället för att bruka våld.¹³¹ Denna presumtion, att offret är svagt i relation till den stora gärningspersonen överensstämmer med teorin om det ideala offret.¹³²

Föreställningen om att brottsoffer ska vara svaga går även att utläsa i rättsfall B, där brottsoffret berättade om hur hon sprungit in i sovrummet och gråt efter händelsen. Domstolen argumenterade i domskälen för att redogörelsen framstod som genuin och utan överdrifter samt att offret verkade "uppriktigt förtvivlad" över händelsen, något som ansågs göra offrets version av händelseförloppet mer trovärdig.¹³³ Även i rättsfall C framstår kvinnan som svag och underlägsen mannen. Våldet hade där utövats på en krog och kvinnan redogjorde under huvudförhandlingen för hur mannen hade hållit sina armar runt henne i en tvångskram för att markera att hon tillhörde honom och hur han ignorerat när kvinnan bett honom gå därifrån.¹³⁴

¹²⁷ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15; Umeå tingsrätt, mål B 2301-14; Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹²⁸ Prop. 1997/98:55, s. 76.

¹²⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål B 1972-15.

¹³⁰ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14.

¹³¹ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14.

¹³² Christie, 1986, s. 19.

¹³³ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹³⁴ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

Beskrivningen av händelseförloppet innefattar ett antagande om att kvinnan inte kan göra annat motstånd än att verbalt be mannen gå därifrån, som att hon är för svag för att kunna göra något verkligt motstånd.

4.1.1 Gärningspersonens hävdande av nödvärn

Gärningspersonen i rättsfall A hävdade att han brukat våldet i nödvärn. Tingsrättens domskäl diskuterade inte gärningspersonens nödvärn överhuvudtaget medan hovrätten nästan uteslutande argumenterade utifrån om gärningspersonen handlat i nödvärn eller ej. Hovrätten konstaterade att brottsoffret de facto hade begått ett ofredande gentemot gärningspersonen genom att skrika åt honom och blockera dörren när han försökte gå därifrån.¹³⁵

Tingsrätten fäste i sin bedömning stor vikt vid kvinnans berättelse, som styrktes av hennes dotter som sett delar av händelsen. Hovrätten lyfte istället fram hur gärningspersonen invänt mot att handlingen varit brottslig då den hade begåtts i nödvärn. Huruvida invändningen gjordes redan i tingsrätten är inget som framgår av domen. Diskussionen om nödvärn är intressant då den betyder att hovrätten inte tar kvinnans svaghet för given på samma sätt som första instans gjort. Hovrätten kom dock senare fram till att gärningspersonen använt uppenbart oförsvarligt mycket våld och att handlingen därför varit brottslig.¹³⁶

Argumentationen om nödvärn ger konsekvenser för gärningspersonens egenskaper som en ideal sådan, även om den inte resulterade i att tala till hans fördel i målet. En gärningsperson som använder våld för att värja sig från ett ofredande försöker skydda sig själv. Genom att gärningspersonen försökte skydda sig själv framstår han som mindre stor och ond. Resultatet blir att våldet anses ha provocerats fram av ofredandet. Provokationen och hävdandet av nödvärn resulterar i att kvinnans offerstatus skadas. Ett brottsoffer som har provocerat fram gärningspersonens handlande får inte sympati från allmänheten, något det ideala brottsoffret behöver för att uppnå en hög offerstatus.¹³⁷ Konsekvensen av att domstolen slog fast att brottsoffret begått ett ofredande gentemot gärningspersonen blir att gärningspersonen även blir ett brottsoffer och vice versa. Detta försvårar för offrets möjligheter att uppnå en hög brottsofferstatus då hon genom ofredandet framstår som mindre oskyldig. Framstår offret som mindre oskyldigt framstår gärningspersonen som mindre stor och ond i jämförelse. Detta

¹³⁵ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14.

¹³⁶ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14.

¹³⁷ Burman, 2007, s. 380.

resulterar i problem för brottsofferstatusen då svaga och oskyldiga offer inte provocerar fram våld.¹³⁸

4.1.2 Om gärningspersonen är polis

De flesta ser nog poliser som stora och goda, deras syfte är att öka tryggheten i samhället och motverka brott. Poliser kan anses vara de vittnen vars berättelse domstolen lägger vikt vid när utsagor skiljer sig ifrån varandra, något som kan få konsekvenser för hur en polis överensstämmer med den ideala gärningspersonen som behöver vara ond. Att gärningspersonen är polis försvårar därför för brottsoffrets offerstatus.

Kvinnan i rättsfall C uppgav bland annat gärningspersonens yrke som skäl för att hon först varit tveksam till att anmäla händelsen.¹³⁹ Motvilja att anmäla är inte ovanligt vid våld i nära relationer, tvärtom är en av de vanligare anledningarna till att offret inte anmäler händelsen rädsla för vad konsekvenserna av anmälan kan bli.¹⁴⁰ De konsekvenser som offer för närståendevåld ofta är rädda för skiljer sig däremot från den rädsla offret i rättsfall C hade. Ett brottsoffrets rädsla för konsekvenserna av anmälan är bland annat att våldet ska trappas upp när gärningspersonens kontroll över offret hotas.¹⁴¹ Brottsoffret i rättsfall C var däremot rädd för att anmäla en polis till polisen.¹⁴² Oavsett anledningen till rädslan för att anmäla händelsen stärker den delvis hennes egenskap som ett svagt offer.

Det framgår av rättsfallet att gärningspersonen hade varit otrogen någon månad innan misshandeln. Mannens otrohet framställer honom som ond, dock framgår det även att de trots otroheten försökt upprätthålla förhållandet till en viss del även efteråt.¹⁴³ Det framstår då som att offret har förlåtit eller i vart fall accepterat otroheten till den grad att hon stannar kvar i förhållandet. Att kvinnan valde att stanna hos mannen trots att han varit otrogen tyder på att det finns andra egenskaper hos gärningspersonen som väger upp för det faktum att han har varit otrogen. Det resulterar i att gärningspersonen framstår som mindre ond. Att gärningspersonen är tidigare ostraffad betyder däremot inte att han inte har brukat våld mot brottsoffret tidigare. Ett scenario skulle kunna vara att offret har varit utsatt under en längre tid och var rädd för att

¹³⁸ Lindgren, 2004, s. 33-34.

¹³⁹ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁴⁰ Brå, Rapport 2014:8, s. 76.

¹⁴¹ Se ROKS, 2007, s. 12.

¹⁴² Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁴³ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

lämna gärningspersonen.¹⁴⁴ Det är dock ett rent hypotetiskt resonemang då inget pekar på att så var fallet i det rättsfallet.

4.1.3 Om dagen fortsätter som vanligt

Brottsoffret i rättsfall B beskrev våldet som ett vanligt bråk som gått över styr medan gärningspersonen beskrev det som en olyckshändelse.¹⁴⁵ Att våld i nära relationer beskrivs som bråk är inte ovanligt.¹⁴⁶ Problemen med att våld i nära relationer betecknas som bråk kan relateras till hur teorin om det ideala brottsoffret beskrevs på 1980-talet. Det användes då som ett argument för hur kvinnan sällan kan anses vara ett idealt brottsoffer då bråk är en privat angelägenhet som inte rättsväsendet ska lägga sig i.¹⁴⁷

Angående händelseförloppet menade offret att hon snäste något åt gärningspersonen som svarade med att ta tag hårt i hennes arm. När hon bett honom släppa hade han tagit tag i hennes käke för att få henne att titta på honom. Offret hade tandprotes och trycket hade därför orsakat stor smärta. Hon blev sedan nedputtad i en fåtölj när gärningspersonen tagit tag runt hennes huvud och tryckt till. Efteråt hade hon sprungit in i sovrummet och gråtit.¹⁴⁸ Gärningspersonen hävdade att offret varit på dåligt humör och snäst åt honom. Han hade tagit tag om hennes handled och tryckt ner henne i fåtöljen för att hon skulle lugna ner sig och han skulle få veta vad som hänt. Han hade slagit till henne i huvudet av misstag när hon sparkade för att ta sig loss från hans grepp.¹⁴⁹

Det som utmärker det här fallet sträcker sig dock förbi själva våldshändelsen. Efter misshandeln åkte paret gemensamt in till stan där gärningspersonen släppte av offret. Offret ringde där sin dotter, men då dottern hade tentaperiod valde offret att inte berätta för henne utan ringde istället sin son och frågade om hon kunde komma på besök. Innan besöket hos sonen gick offret till en nagelsalong för en tidsbokning hon hade sedan tidigare.¹⁵⁰ Att brottsoffret i stora drag fortsätter med sina planer för dagen efter misshandeln är inte ett beteende som förväntas av ett brottsoffer.

¹⁴⁴ Se Holmberg och Enander, 2013, s. 47.

¹⁴⁵ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁴⁶ Hydén, 2012, s. 100; Granström, 2004, s. 9.

¹⁴⁷ Christie, 1986, s. 20.

¹⁴⁸ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁴⁹ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁵⁰ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

För att brottsoffret ska uppnå en hög offerstatus behöver hon bli påverkad av händelsen, uppträda så som ett offer förväntas uppträda och distansera sig från gärningspersonen.¹⁵¹ Att brottsoffret inte berättar för dottern om vad som har hänt och dessutom väntar med att hälsa på sin son för att prata om händelsen då hon har tid hos en nagelsalong kan tolkas som att brottsoffret inte är särskilt skakad av händelsen. Hon ser det antagligen som ett bråk som urartade, så som hon även senare angav i tingsrätten.¹⁵² Det är även möjligt att hon var i chock och därför inte betedde sig som ett brottsoffer förväntas göra.

Brottsoffret beter sig inte så som ett offer för våld i nära relationer förväntas bete sig, hon är snarare ett motspänstigt offer, vilket får konsekvenser för hennes brottsofferstatus. Hon sprang visserligen in i sovrummet och grät, men satte sig samtidigt i samma bil som gärningspersonen en inte allt för lång period efteråt. Vidare var det offrets son och hans sambo som övertalade henne att anmäla händelsen när hon berättade för dem om vad som hade hänt.¹⁵³ Beteendet kan förklaras med hjälp av normaliseringsprocessen. Det fysiska våldet kommer sällan på en gång, det kommer först när kvinnan redan befinner sig i processen och delvis har underordnat sig mannen.¹⁵⁴ Det första slaget kommer ofta som en chock och ses som oacceptabelt, men samtidigt berättar kvinnan sällan om det för någon och hon förklarar bort det som en olyckshändelse.¹⁵⁵ Med detta i åtanke blir brottsoffrets reaktion på våldet inte lika märklig utan beteendet blir snarare typiskt för en kvinna som befinner sig i normaliseringsprocessen.

4.1.4 Föreställningar om utländska gärningspersoner

Åklagaren yrkade i rättsfall A på att gärningspersonen skulle dömas för misshandel då han bland annat slagit offret på kinden. Offret angav själv i sin berättelse att slaget varken hade varit hårt eller orsakat någon smärta. Tingsrätten dömde trots det helt enligt åklagarens gärningsbeskrivning.¹⁵⁶ Hovrätten menade däremot att eftersom slaget i ansiktet varken orsakat smärta eller skada kunde gärningspersonen inte dömas för händelsen.¹⁵⁷

Tillfogande av smärta eller skada är ett av de objektiva rekvisiten för misshandel varpå det ter sig märkligt att tingsrätten inte uppmärksammade detta. Frågan är om det kan ha haft betydelse

¹⁵¹ Se Granström, 2004, s. 11.

¹⁵² Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁵³ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁵⁴ Se Lundgren, 2004, s. 53.

¹⁵⁵ Lundgren, 2004, s. 49 och 62.

¹⁵⁶ Umeå tingsrätt, mål B 2301-14.

¹⁵⁷ Hovrätten för Övre Norrland, mål B 998-14.

att gärningspersonen var syrisk medborgare, eller om det helt enkelt rör sig om försumlighet från tingsrättens sida. Den ideala gärningspersonen behöver framstå som ond för att förstärka betraktandet av offret som svagt. Det är lättare att identifiera en gärningsperson som ond om det finns något som gör det möjligt att distansera gärningspersonen från andra personer. Den ideala gärningspersonen kan sägas bygga på en vi och dom-dikotomi där gärningspersonen tydligt skiljer sig från andra personer, det vill säga sådana som inte begår brott. Den ideala gärningspersonen ska helst vara farlig, komma långt bortifrån och gärna ha egenskaper som gör honom mindre mänsklig.¹⁵⁸ Föreställningen, som stämmer in på icke-svenskfödda, är även en vanlig fördom om vem som är den typiska kvinnomisshandlaren.¹⁵⁹

Gärningspersoner med invandrabakgrund är ett tydligt exempel på hur samhället gärna målar upp vissa människor som annorlunda och avvikande. Om gärningspersonen har utländsk bakgrund kan den omständigheten användas för att distansera gärningspersonen från exempelvis svenska män. Föreställningen om gärningspersonen är att han är stor och hotfull, men det kanske viktigaste är att han på något sätt är avvikande.¹⁶⁰

4.1.5 Förhållandet mellan offrets svaghet och gärningspersonens styrka

Gemensamt för de tre rättsfallen är att det finns ett flertal omständigheter som talar såväl till att höja som sänka brottsoffrets offerstatus. Det är svårt att slå fast vilken påverkan var och en av omständigheterna har på respektive egenskap, det handlar istället om en helhetsbedömning av egenskaperna tillsammans med de andra egenskaper som är relevanta för offerstatusen enligt teorin om det ideala brottsoffret.¹⁶¹

Flera av omständigheterna i rättsfallen underminerar brottsoffrens svaghet; deras olika grad av medagerande är ett exempel på detta. I rättsfall A brukade gärningspersonen våld efter att ha blivit provocerad av offret.¹⁶² Kvinnan i rättsfall B nämnde själv att hon varit på dåligt humör och snäst åt gärningspersonen innan misshandeln inträffade.¹⁶³ Kvinnornas provocerande får konsekvenser för deras bedömning som svaga offer. Det brottsoffer som kan anses vara svagast är kvinnan i rättsfall C som varken provocerade eller var passiv utan verbalt försökte få

¹⁵⁸ Christie, 1986, s. 26 och 28.

¹⁵⁹ ROKS, 2007, s. 6.

¹⁶⁰ Christie, 1986, s. 26; ROKS, 2007, s. 6.

¹⁶¹ Christie, 1986, s. 19-20.

¹⁶² Umeå tingsrätt, mål B 2301-14.

¹⁶³ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

gärningspersonen att gå därifrån, dock utan framgång.¹⁶⁴ Ett visst motstånd förväntas offret göra, motståndet är en åtgärd som brottsoffret behöver vidta för att skydda sig från att bli ett brottsoffer.¹⁶⁵

Utöver det som brottsoffret och gärningspersonen själva återger kan eventuella vittnesutsagor ge konsekvenser för offrets och gärningspersonens betraktande som ideala. I rättsfall C redogjorde ett vittne för hur gärningspersonen hållit fast i brottsoffret trots att hon bett honom att lämna henne ifred samt hur gärningspersonen fällt opassande kommentarer under kvällen. Vittnet berättade även om hur gärningspersonen blivit svart i blicken alldeles innan han slog till offret.¹⁶⁶ Ett annat exempel på hur ett vittne kan påverka bedömningen av brottsoffret som idealt är i rättsfall B där sambon till offrets son vittnar om hur offret var ledsen och nedstämd när hon besökte dem efter händelsen.¹⁶⁷

4.2 När det som ska vara en trygg punkt blir en brottsplats

Det ideala brottsoffret blir överfallen på en offentlig plats mitt på dagen. För det ideala brottsoffret har det betydelse vilken tid på dygnet det är eftersom mitt på dagen, när det är ljust, är den tiden på dygnet som man minst förväntar sig att bli utsatt för brott. Det ideala brottsoffret kan skydda sig mot att bli utsatt för brott genom att befinna sig i sitt hem när det är mörkt.¹⁶⁸ Offer för närståendevåld har inte den möjligheten då de blir utsatta för brott i just hemmet.¹⁶⁹

När brottsoffret och gärningspersonen bor tillsammans minskar benägenheten för offret att anmäla brottet.¹⁷⁰ Alla brottsoffer betraktas inte som sådana, de måste även bete sig så som offer förväntas bete sig. Ett brottsoffer behöver enligt teorin om det ideala brottsoffret bland annat ha styrkan att hävda sin offerstatus för att kunna ses som ett offer och det är därför viktigt att brottet anmäls. För att kunna få allmänhetens medlidande behöver brottsoffret berätta om händelsen.¹⁷¹

¹⁶⁴ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁶⁵ Christie, 1986, s. 19.

¹⁶⁶ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁶⁷ Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

¹⁶⁸ Se Christie, 1986, s. 19.

¹⁶⁹ Eliasson, 2000, s. 159.

¹⁷⁰ Brå, Rapport 2014:8, s. 76.

¹⁷¹ Se Winter, 2002, s. 179; Christie, 1986, s. 21.

Att brottet sker i hemmet är ur straffmätningssynvinkel en försvårande omständighet, frågan är dock vad det har för påverkan på brottsoffrets offerstatus. Domstolarna uppmärksammade att hemmet ska vara en trygg plats och att brott som begås av en närstående i offrets hem därför är en omständighet som är försvårande.¹⁷² En person som blir utsatt för våld i sitt hem av någon den bor tillsammans med stöter på flera svårigheter. Dels finns det en begränsad möjlighet att fly från våldet då det kräver att offret har ett socialt skyddsnet som hon kan fly till, dels är det svårt att inte gå tillbaka. Ett offer för våld i nära relationer lämnar ofta gärningspersonen ett flertal gånger innan hon till slut går för gott.¹⁷³

För att uppnå en hög offerstatus behöver brottsoffret vidta rimliga åtgärder för att skydda sig själv från att bli ett offer, exempelvis lämna relationen i vilken hon blir utsatt för våld, något som kan vara förenat med livsfara.¹⁷⁴ De rättsfall som analyseras här rör gärningspersoner som är tidigare ostraffade, vilket betyder att de anmälda våldshändelserna kan vara de första. Med bakgrund av det kan ingen av offren läggas till last för att de inte har lämnat gärningspersonen tidigare. I rättsfall C hade offret och gärningspersonen redan till viss del brutit upp som följd av gärningspersonens otrohet någon månad tidigare.¹⁷⁵ Kvinnan i rättsfall A brister däremot i motstånd då det av rättsfallet framstår som att hon bor kvar med gärningspersonen. Hon bodde dock inte enbart med gärningspersonen utan även tillsammans med sina tre barn, varav det yngsta var deras gemensamma.¹⁷⁶

Att det finns barn i hushållet kan försvåra möjligheten till motstånd för kvinnan som blir utsatt för våld av den make eller sambo hon sammanbor med. Det är lättare att lämna en relation när det bara är en själv som behöver fly. När det finns barn med i bilden ställs kvinnan inför valet att lämna såväl mannen som barnen eller att ta barnen med sig. Det finns även en risk att våldet fortsätter även om relationen är avslutad då fadern fortfarande kan ha rätt till umgänge med barnen och kvinnan då kan tvingas träffa honom i samband med exempelvis hämtning och lämning.¹⁷⁷

¹⁷² Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15; Umeå tingsrätt, mål B 2301-14.

¹⁷³ Se Holmberg och Enander, 2013, s. 92.

¹⁷⁴ Burman, 2007, s. 379; ROKS, 2007, s. 12.

¹⁷⁵ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁷⁶ Umeå tingsrätt, mål B 2301-14.

¹⁷⁷ Se Lundgren m.fl., 2001, s. 33-34.

Kvinnan i rättsfall B valde att bo hos sin son och hans sambo efter misshandeln och gjorde därigenom något aktivt för att undvika att bli ett offer igen. Detta uppbrott är inget som många offer klarar av, offer för våld i nära relationer är ofta nedbrutna och svaga och saknar kraft att ta sig ur relationen.¹⁷⁸ Skälen till att brottsoffret stannar i relationen kan variera men de ses då som passiva offer och passiva offer ses inte som ideala då de brister i motstånd. Att offret väljer att stanna kvar i relationen resulterar i att offret tar på sig ett visst mått av skuld om hon blir utsatt för fortsatt våld.¹⁷⁹ Det brottsoffer som gör något respektabelt och lämnar relationen riskerar däremot att betraktas som för stark för att kunna ses som ett svagt offer.

För invandrarkvinnor kan det vara än svårare att uppvisa motstånd. Beroende på hur länge kvinnan har bott i landet kan hon ha ett begränsat socialt skyddsnät, kanske saknar hon det helt.¹⁸⁰ Genom att sakna ett socialt nätverk blir kvinnan isolerad från omvärlden och hennes ramar för vad som är acceptabelt förskjuts då hon inte har något att jämföra det med. Den som saknar ett socialt skyddsnät saknar även någon att fly till.¹⁸¹ Bristen på ett socialt skyddsnät kan vara ett hinder även för de som bott i Sverige hela sina liv. Vid kontinuerligt våld i nära relationer isoleras ofta kvinnan från vänner och familj och det finns en risk att det finns ett mycket begränsat antal människor kvar att hjälpa henne när hon väl gör sig fri.¹⁸² Ytterligare ett problem för kvinnor med invandrarbakgrund är rädsla för att inte få uppehållstillstånd. En bruten familjeanknytning kan resultera i att kvinnans ansökan om uppehållstillstånd avslås och det förekommer att hon stannar i relationen för att inte riskera utvisning.¹⁸³

Gällande platsen som brottet skedde på kan kvinnan i rättsfall C anses stå längst ifrån ett idealt brottsoffer, då hon blev utsatt på en krog. Dock hade hon valt att avsluta relationen med gärningspersonen och han var inte längre välkommen till hennes hem.¹⁸⁴ Offret hade på det sättet till viss mån försökt begränsa kontakten med gärningspersonen. Kvinnan i rättsfall B valde att flytta ut efter misshandeln och kan därför anses mer ideal när det gäller var våldet utövades. Hemmet är en plats där en ska kunna känna sig trygg och säker. När den inte längre var det valde hon att lämna och söka en annan trygg och säker plats.¹⁸⁵ Att lämna var något som

¹⁷⁸ Se SOU 1995:60 Del A, s. 301.

¹⁷⁹ Burman, 2007, s. 379. Se även Eliasson, 2000, s. 172.

¹⁸⁰ SOU 1995:60 Del A, s. 349.

¹⁸¹ Lundgren, 2004, s. 54; Eliasson, 2000, s. 174.

¹⁸² Prop. 1997/98:55, s. 75; Eliasson 2000, s. 174.

¹⁸³ SOU 1995:60 Del A, s. 349; ROKS, 2007, s. 6.

¹⁸⁴ Uppsala tingsrätt, mål B 2672-12.

¹⁸⁵ Se Helsingborgs tingsrätt, mål B 355-15.

kvinnan i rättsfall A valde att inte göra. Oavsett hennes skäl för detta valde hon att stanna på den plats som inte längre var trygg och säker. Detta resulterar i att även om hon när våldet utövades inte befanns sig på en plats som kunde läggas henne till last för, efter misshandeln befann sig på en plats som hon delvis kan läggas till last för att vara på.¹⁸⁶

4.3 Ideala brottsoffer och verklighetens brottsoffer

Brottsoffer behöver vara oskyldiga brottsoffer för att kunna ses som ideala. Hur idealt ett brottsoffer är får konsekvenser för dess brottsofferstatus.¹⁸⁷ Det ideala brottsoffret har ingen tidigare relation till gärningspersonen vilket offret för våld i nära relationer alltid har. Till det läggs att den misshandel som är karaktäristiskt för mäns våld mot kvinnor i nära relationer sällan bedöms som riktig misshandel. De känslomässiga band som bildas i en nära relation är en av de faktorer som skapar problem för offerstatusen vid närståendevåld.¹⁸⁸

Föreställningen om kvinnor som är offer för närståendevåld är att de är svaga och oskyldiga. Motsträviga offers beteende har i vissa fall förklaras bort med att rädslan för gärningspersonen gjort att hon inte vågar medverka i polisutredningen.¹⁸⁹ Även normaliseringsprocessen kan användas som ett verktyg för att göra kvinnan till ett mer oskyldigt offer. Genom att kvinnan har anpassat sig till gärningspersonens våld och inte längre kan skilja på våld och kärlek blir hon ett nedbrutet och viljelöst offer. Konstruktionen av kvinnan som nedbruten och viljelös gör att hon kan framställas som ett oskyldigt offer.¹⁹⁰

Av rättsfallsanalyserna blir det tydligt att offer för våld i nära relationer inte kan uppnå samma höga offerstatus som ett idealt brottsoffer kan. Oavsett hur idealt brottsoffret kan anses vara eller hur ideal gärningspersonen framstår kommer omständigheten att gärningspersonen är någon som brottsoffret har en nära relation med alltid att tala emot brottsoffrets betraktande som idealt.

¹⁸⁶ Se Christie, 1986, s. 20.

¹⁸⁷ Lindgren, 2004, s. 30.

¹⁸⁸ Larsson, 2004, s. 62.

¹⁸⁹ Andersson och Lundberg, 2001, s. 83.

¹⁹⁰ Andersson och Lundberg, 2001, s. 83. Se även Lundgren, 2004, s. 32.

5 Analys

De föreställningar om brottsoffret och gärningspersonen vid närståendevåld som finns i förarbetena präglas av kvinnan som ett svagt och handlingslöst offer i behov av lagstiftarens skydd. Gärningspersonen framstår som en ond varelse som metodiskt och succesivt bryter ner offret och förstör hennes självkänsla. Föreställningen om det svaga, handlingslösa offret återfinns även i prejudicerande praxis, vilket tyder på att domstolen influeras av resonemangen i förarbetena när de gör sina bedömningar.

Det saknas ofta en explicit diskussion i förarbetena om hur olika lagregler och lagändringar påverkar olika brottsoffer, offer för våld i nära relationer är inget undantag. Föreställningar om brottsoffer resulterar i en oförståelse inför de brottsoffer som inte agerar enligt dem, vilket får konsekvenser för hur de blir bemötta genom rättsprocessen. Konsekvenserna av att ett brottsoffer inte betar sig enligt föreställningen blir att brottsoffret kan känna sig misstrodd såväl som att hon själv bär ansvaret för att ha blivit utsatt.

Kvinnofridskommissionen och ROKS har båda framhållit att grov kvinnofridskränkning borde föregå grov fridskränkning för att understryka att det i de flesta fall när 4a § 4 kap. brottsbalken kan tänkas tillämpas är när en man har utsatt en närstående kvinna för upprepade kränkningar. Vid tillämpandet av ett kvinnoperspektiv framhålls att kvinnor som brottsoffer är särskilt skyddsvärda, speciellt vid närståendevåld, där det ofta rör sig om ett långt och utdraget förlopp under vilket kvinnan succesivt brutits ner. När utredningen kommer till lagstiftaren tonas kvinnoperspektivet ner till förmån andra intressen, såsom vikten av lagens könsneutrala lydelse.

5.1 Konsekvenser av förarbetenas föreställningar

Brottet grov kvinnofridskränkning infördes med hänvisning till den särskilda utsatthet som en kvinna som under en längre period utsätts för våld i en nära relation befinner sig i. De upprepade kränkningar som brottsoffret utsätts för tillsammans med gärningspersonens kontroll sätter offer för närståendevåld i en unik position gentemot andra brottsoffer. Våldet anses i modern forskning hänföras till föreställningen om kvinnans underordning, en föreställning som har fått konsekvensen att kvinnan som utsätts för våld i en nära relation förutsätts vara svag och kuvad. Den våldsutsatta kvinnan har länge konstruerats som ett skyddslöst offer, hennes utsatthet kan vara såväl psykisk som fysisk, hon förutsätts vara fysiskt underlägsen och rädd för mannen som

slår henne. Föreställningen om att misshandlade kvinnor är svaga offer får konsekvenser för de brottsoffer som inte framstår som svaga.

De föreställningar som återfinns i förarbetena motsvarar delvis det ideala brottsoffret och kan ses som en variation på det. I forskning rörande mäns våld mot kvinnor i nära relationer ställs ofta det ideala brottsoffret i en särställning vid sidan av de andra brottsoffren. Det ideala offret är svagt i relation till den stora, onda gärningspersonen. Det ideala brottsoffret befinner sig på en anständig plats och gör något respektabelt. Det ideala brottsoffret kan därför inte läggas till last för att ha blivit utsatt för brott. De egenskaper som det ideala brottsoffret behöver ha för att uppnå en hög offerstatus bygger med andra ord på betraktandet av offret som oskyldigt. Resonemanget återfinns även i förarbetena, om än inte lika detaljrikt som i teorin om det ideala brottsoffret. Brottsoffret konstrueras som svagt och oskyldigt och ställs i relation till gärningspersonen som är stor och ond. Som framgått ovan stämmer kvinnor som är offer för närståendevåld sällan överens med föreställningarna om dem.

Det är inte ovanligt att våldet anses utlöst av exempelvis provokation och många offer saknar av den anledningen den oskyldighet som förarbetena förutsätter. Föreställningarna riskerar orsaka att den stora del brottsoffer som inte är ideala inte får samma bemötande som de som betraktas vara oskyldiga. Deras berättelser anses inte lika tillförlitliga och våldet tas då inte heller på lika stort allvar.

Föreställningen från lagstiftarens sida om att offer för våld i nära relationer är underordnade och kuvade skaver även mot polisens föreställning om att de är motsträviga. Resultatet blir att alla som är utsatta för brott inte ses som brottsoffer. Ett brottsoffrets offerstatus bygger på samhällets syn på offret som ett sådant. Genom att motsvara föreställningarna om hur ett offer ska vara och bete sig blir offret mer offerlikt och får mer medlidande från samhället. Om brottsoffret inte motsvarar de föreställningar som samhället och lagstiftaren förutsätter att brottsoffret ska ha blir konsekvenserna att offret inte anses vara ett offer. Föreställningarna i förarbetena förutsätter på ett flertal sätt att brottsoffret ska ha samma egenskaper som det ideala brottsoffret behöver ha, egenskaper som många offer för våld i nära relationer inte har. Exempel på detta har bland annat visats genom analysen av hovrättsfallen ovan.

5.2 Ett idealt brottsoffer i praxis

Det första målet där HD dömde för grov kvinnofridskränkning, NJA 2003 s. 144, rörde ett brottsoffer och en gärningsperson som båda kan betraktas som ideala, vilket även poängterades. Brottsoffret beskrevs som svagt och oskyldigt medan gärningspersonen beskrevs som ond och kontrollerande. Bådas egenskaper stämmer in på såväl teorin om det ideala brottsoffret som på de föreställningar om kvinnomisshandel som finns i förarbetena. Brottsoffret var isolerat, underordnat och beroende av gärningspersonen. Händelserna för vilka åtal var väckt var av olika grovhet där våldet stegvis trappats upp. I början av förhållandet hade gärningspersonen varit väldigt uppvaktande och generös, när de sedan bodde tillsammans hade han börjat att succesivt isolera brottsoffret. Mönstret är typiskt för kvinnomisshandel, något som explicit uppmärksammades och ytterligare förtydligar hur omständigheterna i målet överensstämmer med föreställningarna i förarbetena.

Konsekvenserna av rättsfallet blir att föreställningarna om hur offer för närståendevåld ska bete sig blir ytterligare befästa. Fallets prejudicerande effekt leder till att underrätterna, som vid oklara fall vänder sig till vad HD har uttalat, kommer stöta på ett närmast idealt brottsoffer och en närmast ideal gärningsperson. Fallet i vilket underrätten ska döma har troligtvis varken ett idealt brottsoffer eller en ideal gärningsperson vilket leder till att ett brottsoffer som inte anses vara en typiskt misshandlad kvinna kan stöta på trovärdighetssvårigheter. Särskilt problematiskt kan det bli om kvinnan inte anses vara ett oskyldigt offer eftersom hon då blir delvis blir medskyldig till våldet.

5.3 Icke-ideala brottsoffer

Av de hovrättsfall som har analyserats i arbetet framgår att brottsoffer som varit utsatta för liknande våld kan bete sig på helt olika sätt. Föreställningen om det svaga och oskyldiga brottsoffret resulterar i att vissa brottsoffer inte kan uppnå den höga brottsofferstatus som mer ideala brottsoffer kan. Dessa brottsoffer går då även miste om den sympati och ökade trovärdighet som ideala brottsoffer får från såväl allmänheten som samhällets aktörer.

5.3.1 Provocerande brottsoffer

Det provocerande offret har svårt att passa in i offerkategorin då hon anses medskyldig till händelsen och därför saknar den oskyldighet som ett brottsoffer behöver ha för att kunna ses som idealt. Föreställningen om offer för våld i nära relationers svaghet och utsatthet resulterar i att provocerande brottsoffer inte framstår som lika offerlika och de får därmed inte heller

samma medkänsla från allmänheten. Att brottsoffret får medkänsla från allmänheten sammanhänger med brottsofferstatusen, vilken mäts i hur offerlik samhället ser brottsoffret.

Att brottsoffret anses ha provocerat fram våldet är inte ovanligt och var fallet i rättsfall A samt även delvis i rättsfall B. Skuldbeläggande av brottsoffret för att hon anses ha framkallat våldet är en omständighet som är utmärkande för våld i nära relationer. Anledningen till att offer för närståendevåld skuldbeläggs kan delvis ha sin förklaring i att gärningspersonen är en känd person. Ett brottsoffer kan skydda sig från att bli utsatt för våld av en okänd person genom att inte vistas på vissa platser under vissa tider på dygnet, om hon ändå blir utsatt för brott kan det ses som att det var en slump att det var just hon. Om gärningspersonen är känd för offret ställs andra krav; som att hon hade kunnat undvika att bli ett offer genom att bryta kontakten med gärningspersonen. Okunskapen kring bakgrunden till närståendevåld resulterar i att offer förväntas lämna gärningspersonen som brukar våld, kanske till och med se det kontrollerande beteendet och lämna relationen innan det första slaget. Våld i nära relationer har både förminskats och ursäktats med att offret och gärningspersonen haft en stormig relation och att bråk är en del av denna. Våldet jämförs med bråk som båda är delaktiga i och skulden för våldet flyttas då delvis från gärningspersonen till brottsoffret.

5.3.2 Motsträviga brottsoffer

Enligt de undersökningar som gjordes om polisens föreställningar om kvinnliga offer för närståendevåld inför införandet av fridskränkingsbrotten, har de i huvudsak två föreställningar om brottsoffren. Det ena var det tysta, knäckta brottsoffret som till stor del överensstämmer med föreställningen i förarbetena. Det andra var det motsträviga offret, vilket det inte lades samma kraft och energi på. Brottsoffret i rättsfall B påminner delvis om ett motsträvigt offer. Misshandeln beskrevs i målet som ett bråk som gått över styr och av rättsfallet framkom att hon åkte tillsammans med sin man in till stan innan de skiljdes åt. Det framstår som att det var först när offret berättade om vad som hade hänt för sin son och hans sambo som hon förstod att hon blivit utsatt för en misshandel och polisanmälde händelsen.

Det motsträviga brottsoffret ser inte sig själv som ett brottsoffer. Det kan visa sig genom att hon vill återkalla sin anmälan såväl som att hon står på gärningspersonens sida och ursäktar hans beteende. Då motsträviga offer sällan ser sig som offer har de även svårt för att uppnå en hög brottsofferstatus. Igen är det här viktigt att försöka förstå bakgrunden till att offret inte ser sig som ett sådant. Normaliseringsprocessen kan användas som en förklaringsmodell till varför

offer för våld i nära relationer såväl motsätter sig brottsofferrollen som anses stå på gärningspersonens sida. Våld i nära relationer kommer inte plötsligt, det visar sig först när gärningspersonen redan gjort brottsoffret beroende av honom och brutit ner hennes självkänsla. När det första slaget kommer reagerar offret därför inte som andra våldsbrottsoffer utan hon ser det snarare som en olycka. Olyckor är inte brottsliga och offret ser sig därför inte som ett sådant.

Brottsoffrets beroende av gärningspersonen resulterar även i att hon försöker skydda honom och hon kan därför anses stå på gärningspersonens sida. Normaliseringsprocessen blir ett viktigt verktyg för att förstå varför vissa brottsoffret inte betar sig som sådana. Att polisen inte lägger samma resurser på motsträviga offer skapar problem för såväl åklagare och domstol som för brottsoffret. Genom att inte lägga samma tid och engagemang på motsträviga brottsoffer som på mer ideala förstärks föreställningen om hur riktiga brottsoffer betar sig och motsträviga offer blir även fortsatt bemötta med oförståelse och tvivel.

5.3.3 Passiva brottsoffer

Det passiva brottsoffret påminner om det underordnade, nedtryckta och svaga brottsoffer som förarbetena ger uttryck för. Passiva brottsoffer har ofta varit utsatta för våldet under en längre tid och kan använda passiviteten som en överlevnadsstrategi. Av de analyserade hovrättsfallen framstår inget av brottsoffren som passivt, något som kan hänföras till att fallen rör förstagångsförbrytare och det antagligen är första gången brottsoffren blir utsatta för fysiskt våld.

Trots att passiva brottsoffer påminner om brottsoffret som förekommer i förarbetena kan de inte jämföras. Passiva offer har ofta anpassat sig till en vardag av våld. De är noga med vad de säger och hur de betar sig för att inte trigga gärningspersonen till våld. Det kan handla om hur möbler står placerade eller var vassa föremål förvaras. Det passiva brottsoffret kan göra motstånd, men på ett sätt som inte har plockats upp av lagstiftaren. Passiva offer varken lämnar relationen eller slår tillbaka, istället försöker de uppträda på ett sätt som minimerar det våld de inte kan undvika. Det passiva offret är underordnat och nedtryckt, men inte nödvändigtvis svagt.

5.4 Viktimologi och närståendevåld

Samtidigt som lagstiftaren framhåller att offer för närståendevåld har ett särskilt skyddsvärde läggs endast fokus på våldet som pågått under en längre tid. Våldet i normaliseringsprocessens början uppmärksammas inte på samma sätt vilket leder till att en kvinna behöver bli utsatt för

våld upprepade gånger innan hon får ett ökat skyddsvärde. Grov kvinnofridskränkning tar sikte på de upprepade kränkningar som offer för våld i nära relationer ofta utsätts för och betyder att gärningspersonen kan straffas även för lindrigare brott om de varit ett led i en upprepad kränkning. Brottsstypen är en viktig åtgärd i bekämpandet av våld i nära relationer men frånvaron av viktimologiska perspektiv och resonemang resulterar i en diskrepans mellan föreställningar om brottsoffer och hur brottsoffer de facto är.

Teorin om det ideala brottsoffret skiljer sig på många sätt från offer för våld i nära relationers egenskaper och beteenden. Trots det återfinns dessa föreställningar i såväl förarbeten som praxis. Föreställningarna får sedan konsekvenser för rättstillämpningen i underrätterna och därmed även för offret. Oskyldighetspresumtionen gentemot offret bottnar i föreställningen om kvinnans underordning. Genom att brottsoffret förutsätts vara underordnad gärningspersonen förutsätts hon vara handlingsförlamad och därmed kan hon inte vara medskyldig till våldet. I praktiken är kvinnans underordnande däremot inget som utesluter hennes möjlighet att försvara sig och göra motstånd.

Problem uppstår även i föreställningen om att vissa män ibland har rätt att slå kvinnan för att hon har provocerat honom. Omständigheten förekom exempelvis i rättsfall A där det även konstaterades att kvinnan hade gjort sig skyldig till ett ofredande. Det våld som mannen hade försvarat sig med ansågs dock vara uppenbart oförsvarligt och han dömdes därför för misshandel. Föreställningen om kvinnans oskyldighet vid våld i nära relationer försvårar för provocerande offers brottsofferstatus. Genom att kvinnan inte framstår som tillräckligt offerlik blir hon inte bemött på samma sätt som det oskyldiga offret och får inte heller samma sympati från allmänheten. Även i rättsfall B angavs provokation som anledning till misshandeln. Brottsoffret hade i fallet snäst åt gärningspersonen varpå han bland annat tagit ett hårt tag och tryckt åt om offrets käke för att hon skulle lyssna på honom.

6 Avslutande reflektioner

Offer för våld i nära relationer kan sällan anses ha den höga brottsofferstatus som tillskrivs ett idealt brottsoffer. Offer för närståendevåld har en relation till gärningspersonen och brister dessutom ofta i motstånd. Teorin om det ideala brottsoffret påminner som nämnt mycket om de föreställningar om offer för närståendevåld som finns i både förarbeten och praxis. Dessa föreställningar resulterar i orealistiska förväntningar på brottsoffret. För att kunna tillvarata

brottsoffrets intressen bättre behöver lagstiftaren och domstolen nå ökad medvetenhet om de föreställningar och fördomar som finns om kvinnor som är offer för våld av en man de har en nära relation med. Det provocerande offret och det motsträviga offret är mer förekommande vid våld i nära relationer än det svaga och oskyldiga offret; trots detta får de senare mer uppmärksamhet. Det är lättare att sympatisera med svaga och oskyldiga brottsoffer, men som påpekades redan under 1980-talet när teorin om det ideala brottsoffret lades fram är majoriteten av brottsoffer inte ideala. Det är över huvud taget tveksamt om det finns några ideala brottsoffer i verkligheten.

Oskyldighetspresumtionen är en av de föreställningar som kanske orsakar mest problem för offer för närståendevåld. Brottsoffret konstrueras som oskyldigt och handlingsförlamat för att hon inte ska kunna anses medskyldig till våldet. Detta skapar stora problem för de brottsoffer som lever i en konfliktfylld relation, eftersom offret då ofta anses ha viss skuld till att ha blivit utsatt för våld. Oskyldiga brottsoffer får en högre trovärdighet och därmed även en högre brottsofferstatus än andra brottsoffer. Exempel på detta har gått att se i den prejudicerande domen NJA 2003 s. 144 där brottsoffret var både oskyldigt och betedde sig enligt de föreställningar som finns i förarbetena. Detta resulterar i att föreställningarna blir ytterligare befästa och att icke-ideala brottsoffer får än svårare att vinna sympati.

Genom att bli medveten om de föreställningar som finns om våld i nära relationer utmanas de sociala strukturerna om kvinnans underordning och därigenom kan attityden gentemot mäns våld mot kvinnor i nära relationer förändras. Föreställningen om det svaga och oskyldiga offret försvårar för de brottsoffer som inte beter sig enligt förväntningarna. Detta resulterar i att brottsoffret riskerar anses mindre offerlikt och hennes trovärdighet skadas. Att öppna upp för att brottsoffer kan bete sig på ett flertal olika sätt är en av grundförutsättningarna för att förstå och bekämpa mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Regeringens propositioner (Prop.)

Prop. 1981/82:43 om ändring i brottsbalken (åtalsregler vid misshandel).

Prop. 1987/88:14 om ändring i brottsbalken (grov misshandel och grov stöld).

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 1998/99:145 Ändring av fridskränkingsbrotten.

Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 1995:60 Kvinnofrid, Slutbetänkande av 1993 års Kvinnovåldskommission.

Rättspraxis

Avgöranden från Högsta domstolen

NJA 1999 s. 102.

NJA 2003 s. 144.

Hovrättsavgöranden

Svea hovrätt, dom 2013-12-02, mål B 1862-13.

Hovrätten för Övre Norrland, dom 2015-04-15, mål B 998-14.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2015-09-24, mål B 1972-15.

Tingsrättsavgöranden

Uppsala tingsrätt, dom 2013-01-23, mål B 2672-12.

Umeå tingsrätt, dom 2014-11-05, mål B 2301-14.

Helsingborgs tingsrätt, dom 2015-07-01, mål B 355-15.

Litteratur

Andersson, Berit och Lundberg, Magnus, Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem, i Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur, Lund, 2001, s. 63-91.

Bengtsson, Bertil, SOU som rättskälla, i *Svensk Juristtidning*, nr 8 2011, s. 777-785.

Burman, Monica, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus förlag, Uppsala, 2007.

Christie, Nils, The Ideal Victim, i Fattah, Ezzat A. (red.), *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*, St. Martin's Press, New York, 1986, s. 17-30.

Eliasson, Mona, *Mäns våld mot kvinnor: En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*, Natur och Kultur, Stockholm, 2000.

Granström, Görel, Brottsoffrets möte med rättsväsendet – en ond cirkel?, i Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala Publishing House, Uppsala, 2004, s. 7-17.

Granström, Görel och Mannelqvist, Ruth, Rättsvetenskap och viktologi, i *Juridisk Tidskrift*, nr 1 2007/08, s. 28-43.

Holmberg, Carin och Enander, Viveka, *Varför går hon?: Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2013.

Hydén, Margareta, Våld i nära relation – att lyssna till berättelser om responser på våldet, i Heber, Anita, Tiby, Eva och Wikman, Sofia (red.), *Viktologi forskning: Brottsoffer i teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 95-116.

Larsson, Monica, Slå tillbaka!: Har misshandlade kvinnor rätt till nödvård?, i Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala Publishing House, Uppsala, 2004, s. 57-93.

Lavin, Rune, Är den förvaltningsrättsliga forskningen rättsdogmatisk?, i *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, nr 3 1989, s. 115-129.

Lind, Johan, Högsta Domstolen och frågan om doktrin och motiv som rättskälla, i *Juridisk Tidskrift*, nr 2 1996/97, s. 352-370.

Lindgren, Magnus, *Brottsoffer i rättsprocessen: Om ideala brottsoffer och goda myndigheter*, Jure Förlag, Stockholm, 2004.

Lundgren, Eva, *Våldets normaliseringsprocess*, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Stockholm, 2004.

Lundgren, Eva, Heimer, Gun, Westerstrand, Jenny och Kalliokoski, Anne-Marie, *Slagen dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*, Brottsoffermyndigheten, Umeå, 2001.

Lundmark, Åsa, Hur kan det komma sig?: När brottsoffer tvingas avstå en del av sin brottsskadeersättning till förövaren, i Granström, Görel (red.), *Den onda cirkeln: Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala Publishing House, Uppsala, 2004, s. 174-210.

Peczenik, Alexander, Om den förvaltningsrättsliga forskningen och rättsdogmatiken, i *Förvaltningsrättslig Tidskrift*, nr 2 1990, s. 41-52.

Sandgren, Claes, Vad är rättsvetenskap?, i Wahlgren, Peter och Magnusson Sjöberg, Cecilia (red.), *Festskrift till Peter Seipel*, Nordstedts juridik, Stockholm, 2006, s. 527–552.

Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: En lärobok i allmän rättslära*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 1996.

Westberg, Peter, Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet, i Heuman, Lars (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*, Juristförlaget, Stockholm, 1992, s. 421-446.

Winter, Jo, The Trial of Rose West: Contesting Notions of Victimhood, i Hoyle, Carolyn och Young, Richard (red.), *New Visions of Crime Victims*, Hart Publishing, Oxford, 2002, s. 173-196.

Övriga källor

Brottsförebyggande rådet, *Besöksförbud: En utvärdering av lagen och dess tillämpning*, Rapport 2003:2.

Brottsförebyggande rådet, *Brott i nära relationer: En nationell kartläggning*, Rapport 2014:8.
Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, *Det är bara att lämna honom: och andra missuppfattningar om mäns våld mot kvinnor*, 2007.